

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ННІ професійної освіти та технологій

Кафедра професійної освіти
та безпеки життєдіяльності

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»

спеціальність: 015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові технології)

Виконала: студентка 65 групи
Нечипоренко Світлана Григорівна

Керівник: к. пед. н., доцент
Пригодій Алла Володимирівна

Допущено до захисту

_____ завідувач кафедри

(підпис)

(дата)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ	
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ	
РОБІТНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	
	8
1.1. Поняття конкурентоспроможності молоді в сучасних умовах на ринку	
праці	8
1.2. Сутність і структура феномена «конкурентоспроможність майбутніх	
кваліфікованих робітників»	14
1.3. Чинники впливу на конкурентоспроможність молоді на	
ринку праці	25
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	
МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У СФЕРІ ХАРЧОВИХ	
ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	
	38
2.1. Педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх	
кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти	38
2.2. Інтегрована технологія педагогічної взаємодії	49
2.3. Критерії і показники рівнів сформованості конкурентоспроможності	
майбутніх кваліфікованих робітників у ЗПТО	56
Висновки до другого розділу	62
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З	
ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО НА РИНКУ ПРАЦІ	
ВИПУСКНИКА ЗПТО У ГАЛУЗІ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
	64
3.1. Розробка рекомендації щодо удосконалення підготовки	
конкурентоспроможного на ринку праці випускника ЗПТО у галузі	
харчових технологій	64

3.2. Результати експериментального доведення ефективності запропонованих рекомендацій.....	77
Висновки до третього розділу.....	85
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Актуальність дослідження. Україна, як невід'ємна складова глобальної спільноти, переживає етап трансформації у суспільних та економічних відносинах, що призводить до суттєвих змін на ринку праці.

Нові тенденції включають стрімкий розвиток інновацій та технологій, виникнення нових спеціальностей, які об'єднують декілька галузей, формування нових типів зайнятості, збільшення конкуренції, зростання міграційних процесів та можливість постійно змінювати місце роботи. Всі ці аспекти висувають нові вимоги до навичок та компетенцій працівників.

Пропозиція робочої сили значно перевищує попит, тільки конкурентоспроможний фахівець буде користуватися попитом на ринку праці, що вимагає від навчального закладу значного підвищення якості освіти.

Так, аналіз кваліфікації випускників закладів професійно-технічної освіти доводить, що чимало з них не відповідають критерію конкурентоспроможності. Даний аспект дійсно є достатньо важливим, оскільки конкурентоспроможні фахівці є визначальним чинником економічного розвитку, запорукою прогресу сучасного цивілізованого суспільства та гарантією успішності трансформаційних процесів в Україні.

Дослідженню конкурентоспроможності випускників закладів професійної освіти присвячено ряд робіт, зокрема О.А. Грیشнової, Д.П. Богині, О.Ю. Славгородської, М.І. Долішньої, А.М. Колота, І.С. Кравченко, Е.М. Лібанової, Л.С. Лісогора, О.В. Макарової, В.М. Коломійця, І.Л. Петрової, М.В. Семикіної, С.О. Цимбалюка, І.І. Цветкової, В.В. Близнюка, Б.М. Генкіна, О.О. Смірнова, Р.А. Фатхутдінова, П. Друкера, М. Портера, А. Томпсона, А. Стрикленда та інших провідних вітчизняних та зарубіжних вчених.

Проблема вдосконалення підготовки конкурентоспроможних фахівців залишається актуальною і важливою, не достатньо розкритою і обізнаною.

Проведений нами аналіз системи формування конкурентоспроможності випускників ЗПТО дозволив виявити ряд суперечностей, а саме:

- зростанням вимог до якості професійної підготовки фахівців та недостатньою розробленістю теоретико-методичних основ управління нею в ЗПТО;
- традиційними організаційно-методичними формами і методами здійснення професійної підготовки фахівців та необхідністю оновлення цього процесу.

Актуальність проблеми і необхідність розв'язання визначених протиріч і зумовили вибір теми наукового дослідження: *«Конкурентоспроможність випускників закладів професійно-технічної освіти в сучасних умовах»*, визначило його мету та основні завдання.

Метою дослідження є визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності випускників ЗПТО в сфері харчових технологій.

Для досягнення поставленої мети були запропоновані наступні завдання:

- розкрити поняття конкурентоспроможність майбутнього кваліфікованого робітника, його сутність і структуру;
- розглянути та проаналізувати чинники конкурентоспроможності випускників професійної освіти на ринку праці, проаналізувавши механізми формування суспільного запиту на освіту та взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці;
- визначити напрями підвищення конкурентоспроможності випускників та її важливість в сфері харчових технологій;
- розробити рекомендації для закладів професійно-технічної освіти, щодо підвищення конкурентоспроможності випускника в сфері харчових технологій;
- експериментально довести ефективність запропонованих рекомендацій.

Об'єкт дослідження. Освітній процес професійної підготовки учнів в галузі харчових технологій.

Предмет дослідження. Педагогічні умови підвищення конкурентоспроможності випускників у ЗПТО.

Методи дослідження. У процесі розв'язання визначених у дослідженні завдань як методологічна база застосовувалися такі теоретичні, емпіричні та статистичні методи:

- *теоретичні* - аналіз науково-методичної літератури для визначення досліджуваних понять конкурентоспроможності випускників професійно-технічної освіти на ринку праці загалом, а також напрямків та подальшого всебічного їх дослідження відповідно в сфері харчових технологій;

- *емпіричні* - узагальнення теоретичних положень, які здобуті за допомогою спостереження, опитування і тестування предмету дослідження, а також проведення педагогічного експерименту з метою перевірки ефективності використання розроблених рекомендацій щодо сучасних підходів підвищення конкурентоспроможності випускників;

- *статистичні*: методи математичної статистики для проведення якісного та кількісного аналізу отриманих даних.

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає у розкритті поняття конкурентоспроможності, різних підходів до її формування та чинників впливу на конкурентоспроможність молоді на ринку праці.

Практичне значення проведеного дослідження. Рекомендації та методичні висновки даного дослідження становлять основу для розроблення та впровадження їх у практичну діяльність ЗПТО. Іншими словами, вони можуть бути застосовані вчителями та майстрами виробничого навчання під час освітнього процесу в закладах професійно-технічної освіти, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці України в галузі харчових технологій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на XVII Міжнародній науково-практичній

конференції «The research process in science and the implementation of results» (м. Марібор, Словенія, 24 - 25 квітня 2023 року); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку, присвяченої пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського» (м. Київ, 19 травня 2023 року); Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Дизайн-освіта у професійній підготовці майбутніх фахівців» (м. Полтава, 26 жовтня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та інновації професійної і технологічної освіти: реалії, досвід, перспективи» (м. Чернігів, 21-22 грудня 2023 року).

Публікації. Результати роботи висвітлено в двох двоосібних та одній одноосібній статтях: «Ділова комунікативна культура випускників закладів професійно-технічної освіти як основа успішної професійної діяльності» у науковому виданні «The research process in science and the implementation of results»: Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference (April 24 – 25, 2023); «Конкурентоспроможний випускник – мета закладів професійної (професійно-технічної) освіти» у науковому виданні «Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку, присвяченої пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського»: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2023 року) та «Методичні рекомендації щодо удосконалення підготовки конкурентоспроможного на ринку праці випускника ЗПТО у галузі харчових технологій» у науковому виданні «Дизайн-освіта у професійній підготовці майбутніх фахівців»: матеріали Всеукр. студентської науково-практичної конференції (Полтава, 2023 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить – 124 сторінки, основний текст викладено на 88 сторінках. Робота містить 5 таблиць, 5 рисунків. Список використаних джерел складає 73 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ

РОБІТНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття конкурентоспроможності молоді в сучасних умовах на ринку праці

Питання конкурентоспроможності випускника закладу професійно-технічної освіти на ринку праці сьогодні стає одним із найважливіших у сфері освіти та державної кадрової політики. Це більш зумовлено тим, що у світі відбуваються стрімкі зміни, які практично переважають у всіх сферах життя. Тому сучасні умови диктують молоді нові правила поведінки на ринку праці, змушуючи більше уваги приділяти передусім формуванню конкурентоспроможності випускників ЗПТО. Від цього залежить не тільки їх розвиток як спеціалістів, а й майбутній добробут країни, те, де ми будемо завтра.

На думку І. М. Леган, конкуренція є однією з найважливіших складових ринкової економіки. Слово «конкуренція» має латинське походження (від латинського *concurrere* - бігти разом) і означає суперництво, боротьбу, зіткнення або перегони. Вперше це слово вжив Адам Сміт. Він розглядав конкуренцію як «невидиму руку» - автоматичний механізм ринкової рівноваги.

Враховуючи, що центральним мотивом знаменитої праці вченого «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) є дія «невидимої руки», зрозуміло, що А. Сміт розглядав конкуренцію як фактор регулювання відповідності між приватними і загальними інтересами. Зрозуміло, наскільки важливою він вважав конкуренцію.

Аналіз економічної літератури показує, що нині не існує єдиного поняття конкурентоспроможності. Так, В.М. Коломієць трактує конкурентоспроможність персоналу як сукупність джерел конкурентних переваг і самих переваг у персоналу підприємства та здатність персоналу реалізувати власні конкурентні переваги, що задовольняє одночасно потреби суспільства, підприємства та працівника [22].

С.О. Цимбалюк зазначає, що конкурентоспроможність персоналу – це здатність управлінців своєчасно виявляти загрозу для діяльності підприємства, вирішувати проблеми, генерувати ідеї, винаходити швидше від конкурентів та впроваджувати нововведення, забезпечувати досягнення поставлених цілей та виконання підприємством його місії [23].

О.О. Смірнов пропонує розглядати конкурентоспроможність підприємства як сукупність природних, освітньо-професійних, ділових та моральних якостей працівників, що найбільше користуються попитом у певний період ринкової кон'юнктури, що дають змогу якісно виконувати поставлені трудові завдання, а в умовах конкуренції досягати кращої реалізації інтересів роботодавця та потреб персоналу [64].

О. Гетьман розглядає конкурентоспроможність лише з точки зору здатності або можливості зайняти певну ринкову нішу [10]; Н. Кудикіна розглядає конкурентоспроможність з точки зору сукупності порівняльних переваг над конкурентами, які дають змогу підприємству успішно конкурувати на відповідному ринку та впевнено займати певну частку і нішу [26].

На думку українського вченого І. Должанського, конкурентоспроможність підприємства слід вивчати як здатність швидко виробляти та реалізовувати продукцію в достатній кількості, надавати послуги високого технічного рівня та як можливість ефективно використовувати власні та залучені ресурси в умовах конкурентного ринку [23].

На думку Л. А. Дудко, конкурентоспроможність – це виняткова цінність, якою володіє підприємство, що забезпечує йому перевагу серед конкурентів [14].

На думку С. Гаркавенко, конкурентоспроможність товару – це сукупність якісних і вартісних характеристик товару, що гарантує задоволення конкретних потреб (здатність товару відрізнитися споживачами від аналогічних товарів, що пропонуються на ринку конкуруючими компаніями)[11].

На думку І. С. Вдовенко, конкурентоспроможність – це здатність суб'єкта витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на ринку [7]; Л.В. Галаган має дещо іншу думку і вважає конкурентоспроможність здатністю забезпечувати собі кращу позицію порівняно з конкурентами [9].

Багато науковців (наприклад, Е. Горбашко, Н. Дробітько, І. Сіваченко) розуміють конкурентоспроможність як:

- здатність певного суб'єкта витримувати конкуренцію (потенційну та/або реальну);
- створення довгострокової підтримки та загальну оцінку конкурентних переваг;
- конкурентна перевага досягається шляхом пропозиції споживачам більшої цінності за нижчими цінами або шляхом надання більших вигод, які виправдовують вищі ціни [69];
- інтенсивне вираження переваги над конкурентами в економічній, технічній та організаційній сферах діяльності підприємства, яке можна розрахувати за допомогою економічних показників (додатковий прибуток, вища рентабельність, частка ринку, обсяг продажів) [13];
- ступінь привабливості конкретного товару для споживачів, які його реально купують [22].

Отже, конкурентоспроможність – це здатність об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення

конкретних потреб цим об'єктом порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на певному ринку; конкурентоспроможність товару за його найважливішими характеристиками, такими як технічні, економічні та екологічні, при заданому рівні цін на ринку. Конкурентоспроможність товару - це ступінь його відповідності вимогам цільової групи споживачів або обраного ринку в даний момент часу за найважливішими характеристиками, такими як технічні, економічні, екологічні тощо.

Синтезуючи існуючі наукові погляди, можна зазначити, що конкурентоспроможність є комплексним поняттям, яке охоплює низку складових, і робочу силу, і мотиваційне забезпечення праці на конкретних робочих місцях, і результати праці. Виходячи з таких міркувань конкурентоспроможність робочої сили виявляє себе:

- по-перше, як об'єднання якісних і цінових аспектів працездатності та трудових послуг, які мають попит на конкретному сегменті ринку праці протягом визначеного періоду;

- по-друге, як здатність працівника у визначених умовах ринкової ситуації відповідати вимогам роботодавців, критеріям та мінливим потребам ринку праці щодо професійно-освітнього рівня, кваліфікації, ділових і особистих якостей, порівняно з аналогічними характеристиками інших працівників чи осіб, які шукають роботу;

- по-третє, як взаємозв'язок між позитивним ефектом від споживання трудових послуг (доходом чи прибутком) та їхньою вартістю, яка відповідає загальним витратам на навчання, придбання, використання, відновлення та розвиток робочої сили.

Слід зазначити, що поняття «конкурентоспроможність персоналу» широко використовується в сучасній науковій та економічній літературі, і воно є важливим для виявлення можливостей підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок підвищення конкурентоспроможності людського капіталу країни [22].

Конкурентоспроможна робоча сила – це та, яка навчена, підготовлена, мотивована і стимульована, а також та, яка налаштована працювати і досягати цілей і завдань підприємства [24].

Конкурентоспроможність працівника – це відповідність якості робочої сили потребам ринку, тобто здатність конкурувати на ринку праці, задовольняючи вимоги роботодавця повніше, ніж інші кандидати, за рівнем знань, умінь, навичок, здібностей та особистісних рис [26].

На думку О. Драган, у сучасному стані ринкової економіки висока конкурентоспроможність українських підприємств, продукції та країни залежить насамперед від високої конкурентоспроможності людських ресурсів. Це пов'язано з тим, що рівень конкурентоспроможності людських ресурсів визначається не тільки рівнем якості робочої сили, тобто певним рівнем її потенціалу, а й її здатністю реально реалізувати цей потенціал та наявністю відповідних умов для цього [12].

Стосовно молодих фахівців розмежують первинну та вторинну конкурентоспроможність. Первинна конкурентоспроможність визначається комплексом здобутих у стінах навчального закладу теоретичних знань та практичних навичок. Первинна конкурентоспроможність дозволяє студенту чи випускнику вести діалог з роботодавцем щодо найму на певну посаду, а роботодавцю – виділити цього претендента серед інших претендентів.

Вторинна конкурентоспроможність формується через професійне самовдосконалення молодого фахівця, його орієнтацію на підвищення кваліфікації та кар'єрне зростання.

У світлі вищезазначеного цікавим є дослідження І. Леган, в якому розглядаються шляхи та напрями підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці. Науковець визначає конкурентоспроможність молоді на ринку праці на нанорівні як сукупність особливих компетенцій та унікальних переваг молодих людей, які відрізняють їх від конкурентів, сприяють особистісній і професійній самореалізації та підвищенню соціального статусу; на макрорівні - як здатність забезпечувати високий рівень

конкуrentних позицій на національному ринку праці; на мезо- та макрорівні – як здатність задовольняти потреби регіональної/національної економіки та суспільства в якісній робочій силі та формувати стійку конкурентну позицію на міжнародному ринку праці.

Таким чином, поняття конкуренції та конкурентоспроможності широко обговорюються в науковій економічній літературі. Більшість дослідників розглядають конкуренцію як економічне суперництво, а конкурентоспроможність – як наявність характеристик, що дають перевагу над конкурентами. Особлива увага в економічній літературі приділяється конкурентоспроможності фірм, яка включає в себе конкурентоспроможність продукції та людських ресурсів. Під конкурентоспроможністю підприємства дослідники розуміють сукупність порівняльних переваг над конкурентами, під конкурентоспроможністю продукції – сукупність споживчих характеристик продукції, а під конкурентоспроможністю людських ресурсів - здатність випереджати інших, використовуючи свої переваги для досягнення поставлених цілей [31].

Сучасна реальність вимагає від випускників професійно-технічних навчальних закладів задуматись про своє майбутнє працевлаштування ще під час періоду навчання. Саме в цей час формуються основи їхніх майбутніх трудових і професійних траєкторій.

Значна кількість молодих людей, які залишаються безробітними, багато з них з професійною освітою, разом з наявністю невикористаних робочих місць свідчать, серед іншого, про проблеми у підготовці кадрів та неправильні трудові та професійні орієнтації випускників, і, в деяких випадках, про недостатній професіоналізм.

Разом з тим, вимоги, які висуваються роботодавцем до кандидата, стають вищими, сьогодні конкурентоспроможність випускника визначається не лише його професійною компетентністю. Професійні знання повинні поєднуватися з високорозвиненими комунікативними здібностями, цілеспрямованістю, швидкою навченістю, адаптивністю, самостійністю,

активністю, творчим та критичним мисленням, а також постійним прагненням до саморозвитку.

Випускникам важливо пам'ятати і про те, що крім професійних компетенцій велику значущість мають і людські, особисті якості, такі як вміння працювати в команді, надавати допомогу та підтримку своїм товаришам, бути соціально відповідальними.

Сьогодні завдання професійних-навчальних закладів – не лише дати хороші знання студентам, а й закласти основи його майбутніх трудових та професійних траєкторій для майбутньої успішної адаптації в умовах зростаючої конкуренції на ринку праці.

1.2. Сутність і структура феномена «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників»

Для з'ясування сутності феномену «конкурентоспроможність кваліфікованих робітників» розглянемо поняття "кваліфікований робітник".

Кваліфікований робітник – це освітній рівень робітника, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобув спеціальні уміння та знання і має відповідний досвід їх застосування для вирішення спеціалізованих завдань у певній галузі народного господарства [34].

Довідкові джерела трактують поняття «кваліфікація» наступним чином: (від англ. qualis - якість і facio - роблю) - 1) ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певного виду роботи. Залежно від кваліфікації працівника спеціальна кваліфікаційна комісія присвоює йому певні тарифні розряди відповідно до Тарифно-кваліфікаційного довідника; 2) характеристики певних видів робіт. Вони встановлюються відповідно до їх складності, точності та відповідальності; 3) характеристики предмета, явища [39].

Ідея компетентнісної орієнтації навчально-виробничого процесу в закладах професійної освіти ґрунтується на вимогах підприємств до кваліфікованих робітників – випускників ЗПТО – бути активними, творчими, відповідальними, готовими до самостійної роботи, готовими приймати рішення, помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення, володіти конкурентною (конкурентну) компетентність, зумовлену дотриманням норм технологічних процесів і запобіганням дефектам у роботі, що є основою конкурентоспроможності.

Тому зростає потреба в розумінні конкурентоспроможності в рамках компетентнісного підходу, якому приділяється особлива увага в сучасному освітньому просторі.

На основі вищезазначеного та педагогічних досліджень науковців у сфері компетентнісного підходу в закладах професійної освіти зазначимо, що компетентність випускників закладів професійної освіти - це готовність (здатність) фахівця успішно виконувати професійну роботу відповідно до здобутого рівня освіти [43].

На думку І. Вдовенко, ідеальним варіантом є поєднання перших трьох показників, до якого слід підходити, створюючи систему отримання переваг і залишкової мети – конкурентоспроможності; перший показник – це вроджені якості, другий – освіта, набуття знань і навичок для якісного виконання конкретної роботи [7].

В. Бондар розмежовує сутність понять «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність», які, на думку дослідника, відрізняються комплексом професійних та особистісних характеристик, визначає складові конкурентоздатності, обґрунтовує її необхідність та наводить методики її формування. Також аналізуються різні аспекти формування конкурентоспроможних фахівців та пропонуються моделі розвитку їх конкурентоспроможності [6].

В. Бикова демонструє та експериментально підтверджує ефективність системи управління процесом формування конкурентоспроможних фахівців в

умовах диверсифікації освіти. Науковець визначає професійну конкурентоспроможність як складну, багатогранну, інтегративну характеристику, яка відповідно до індивідуальних особливостей, потреб і прагнень дозволяє людині брати участь у конкурентних відносинах і здобувати перевагу в обраній нею сфері професійної діяльності [5].

У своєму дослідженні психологічних особливостей розвитку конкурентоспроможності у безробітних майбутніх підприємців Л. Галаган визначає конкурентоспроможність особистості як здатність успішно здійснювати конкурентні взаємодії. Розвиток конкурентоспроможності безробітних майбутніх підприємців є складовою професійного розвитку особистості і визначається зрілістю та особливостями професійного розвитку [9].

О. Романовська розглядає конкурентоспроможного фахівця як професійного працівника, який здатний давати найкращі результати, може бути запропонований як товар на ринку праці і в якому зацікавлений роботодавець [53].

Узагальнюючи наукові дані щодо змісту поняття «конкурентоспроможність», можна зробити висновок, що серед науковців немає єдиної думки щодо визначення цього поняття. «Конкурентоспроможність» - це здатність, яка визначається психологічними особливостями людини.

У світлі вищезазначеного та враховуючи науковий доробок дослідників з питань конкурентоспроможності кваліфікованих робітників, пропонуємо власне трактування феномену «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників».

Розглянемо педагогічну сутність феномену «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників» більш детально.

Формування конкурентоспроможності кваліфікованих робітників - це цілеспрямована організація навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах, спрямована на розвиток особистісних якостей

та набуття інноваційних виробничих навичок учнів навчальних закладів, що забезпечує конкурентоспроможність кваліфікованих робітників на ринку праці [55].

На думку Т. Андріяко, педагогічна сутність конкурентоспроможності полягає у розгляді конкурентоспроможності як складної, багаторівневої, інтегральної характеристики, що дає можливість особистості брати участь у конкурентних відносинах і здобувати перевагу в обраній сфері професійної діяльності відповідно до своїх здібностей, інтересів і потреб [2].

Н. Кудикіна вважає, що конкурентоспроможність кваліфікованих робітників формується під впливом низки факторів. Зокрема, якість стратегічного мислення на різних рівнях управління професійною освітою, якість загальної середньої освіти учнів, які вступають до закладів професійної освіти як стартового майданчика для здобуття професійної освіти, якісна система освіти для формування конкурентоспроможних кваліфікованих робітників, якісне інформаційне забезпечення професійної освіти з питань інноваційного виробництва [26].

Висока якість інформаційного забезпечення професійної освіти з інноваційних технологій виробництва, активна підтримка професійної освіти виробниками та роботодавцями (освітньо-економічне партнерство), можливість доступу закладів професійної освіти до високотехнологічних, інноваційних та конкурентоспроможних технологій виробництва, високотехнологічні, конкурентоспроможні та інноваційні технології виробництва у змісті професійної освіти технологій [29].

У результаті теоретичного аналізу була досліджена сутність феномену «конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників» на основі визначених індивідуальних функцій, знань, умінь, навичок, здібностей та якостей, що мають професійне значення.

Дослідники мають різні погляди на кількість компонентів у структурі конкурентоспроможності особистості. Моделі компонентної структури

конкурентоспроможного фахівця також різняться, як і зміст самих компонентів.

Розглянемо наукові педагогічні дослідження, в яких прямо чи опосередковано розглядається структура феномену «конкурентоспроможність фахівця».

На думку В. Бережного, конкурентоспроможність фахівця складається з ціннісно-мотиваційного, когнітивного, особистісно-психологічного та операційно-діяльнісного компонентів [4]; у дослідженні Л. В. Галаган структура конкурентоспроможної особистості в системі освіти включає акмеологічну спрямованість, здібності особистості та конкурентно детерміновані якості особистості [9].

В. Бикова перераховує та обґрунтовує аксіологічний, когнітивний, особистісний та професійний компоненти професійної конкурентоспроможності як структурні складові [5].

Т. Андріяко пропонує визначати сутність професійної конкурентоспроможності та її функціональну структуру за особистісним (аксіологічний, когнітивний, прагматичний та рефлексивний) та професійним (професійний, діяльнісний та адаптивний) компонентами [2].

У розглянутих наукових педагогічних працях існують відмінності щодо структурних компонентів професійної компетентності, які пов'язані з різними завданнями дослідження.

Узагальнивши вищевикладене, розглянемо компонент сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти - стимулювально-мотиваційний, який передбачає: прагнення до успіху та уникнення невдач, потребу в самовдосконаленні.

Стимули – це те, що зацікавлює нас робити щось, причини, які спонукають нас робити щось, конкретні важелі впливу, які викликають відповідні спонукання до дії. Це може бути окремий об'єкт, поведінка іншої людини, обіцянка, можливість тощо, які людина хотіла б отримати в обмін на свою поведінку або в результаті певної дії [10].

Повноцінне стимулювання можливе тоді, коли усвідомлюється справжня значущість знань, умінь і навичок, набутих у закладах професійної освіти. Тому необхідно пояснювати учням мету вивчення матеріалу, що є передумовою їх активного залучення до навчання.

Необхідно викликати в учня внутрішнє бажання вчитися. Це досягається шляхом чіткого формулювання пізнавального завдання (зазвичай у вигляді проблемної ситуації). Оскільки мотивація учнів може бути різною залежно від характеру і результатів однієї і тієї ж навчальної діяльності, важливо орієнтуватися на мотиви, інтереси і потреби учнів, формувати в них позитивне ставлення до навчання.

У науковій літературі використовуються поняття "мотивація" і «спонукання». Так, мотивація - це потреби і стимули, що визначають форми поведінки, які обирає людина [24]; на думку С. Гончаренка, «мотивація» - це система мотивів і стимулів, які спонукають людину до певної діяльності або поведінки. Мотиви - це уявлення, думки, почуття і переживання, які виражають матеріальні або духовні потреби людини [49]. Під мотивацією розуміють спонукання, яке викликає у людини ентузіазм і наполегливість у виконанні певної поведінки [53].

Мотив - це те, що спонукає людину поводитися певним чином. Мотиви є внутрішньою якістю людини, мають особистісний характер і залежать не тільки від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників, але й від дії інших мотивів, які виникають поряд з ними. Мотиви не тільки спонукають людину до дії, але й визначають, що потрібно робити і як ця дія має бути здійснена. Одні й ті самі потреби можуть реалізовуватися різними мотивами [56].

У психології найчастіше виділяють два фактори, що сприяють розвитку мотивації: внутрішню мотивацію (спонукання), пов'язану з процесом роботи, і зовнішні стимули (подразники), що знаходяться поза її змістом. Якщо переважає внутрішня мотивація, людина зосереджується на здобутті нових знань, умінь і навичок, розвиває професійну компетентність і отримує задоволення та насолоду від своєї роботи. Якщо ж переважає зовнішня

мотивація, то для людини первинною стає важливість вигод, які вона отримує в процесі здійснення певної професійної діяльності [61].

Елементом, що стимулює та мотивує конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування, є наявність у них специфічної потреби, яка може бути задоволена тільки в професійній діяльності, тобто потреби в досягненні. Потреба досягнення - це прагнення до досягнення цілей та успіху, що ґрунтується на визначенні успіху як доказу власної значущості [62].

У науковій літературі прагнення до досягнення розглядається як стійке бажання досягати результатів у роботі, долати перешкоди, набиратися сил і робити складні справи якнайкраще і якнайшвидше [64].

На конкурентоспроможність кваліфікованих працівників сфери послуг можуть однаково впливати як бажання досягти успіху, так і страх невдачі. Тому існує два важливих типи мотивації. Мотивація успіху, яка належить до позитивної сфери, і мотивація уникнення невдач, яка належить до негативної сфери. При мотиві досягнення успіху поведінка майбутнього кваліфікованого робітника спрямована на досягнення позитивного результату, а активність особистості визначається потребою в досягненні успіху. При мотиві уникнення невдачі майбутній кваліфікований робітник прагне уникнути звинувачень і очікує неприємних наслідків, що визначає його діяльність.

При позитивній мотивації досягнення поведінка фахівця спрямована на досягнення позитивного результату. Така людина має бути постійно активною, ініціативною, одержимою досягненням цілей, не боятися перешкод і шукати шляхи їх подолання, надавати перевагу нестандартним завданням і бути ефективною у своїй поведінці [68].

Отже, до спонукальних і мотивуючих складових конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих працівників у професійних навчальних закладах, можна віднести наявність позитивного бажання досягти успіху в майбутній професійній сфері та прагнення уникнути невдач.

Розглянемо когнітивно-діяльнісний компонент конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників.

Когнітивно-діяльнісний компонент передбачає наявність у майбутніх кваліфікованих робітників достатнього рівня обізнаності зі змістом і специфікою загальнопрофесійної підготовки, спеціалізованої теоретичної підготовки та спеціалізованої практичної підготовки, а також організацію практичної навчальної діяльності та пізнавальної активності учнів, що дає їм змогу використовувати сукупність знань, умінь і навичок, компетенцій.

Пізнавальна діяльність – це психічний або розумовий процес сприйняття дійсності. Таким чином, елементи пізнавальної діяльності впливають на зміст спеціальних знань з технології, обладнання, матеріалознавства, охорони праці, креслення та малювання, які будуть сформовані у майбутніх кваліфікованих робітників. Крім того, конкурентоспроможні кваліфіковані робітники сфери обслуговування повинні володіти певними системами знань, необхідними у сфері обслуговування, а саме: професійною етикою та культурою спілкування, інформаційними технологіями, трудовим правом, організацією підприємства, працевлаштуванням та перевагами використання набутих знань у майбутній професійній діяльності. При формуванні знань, якими повинні володіти майбутні кваліфіковані робітники, слід зазначити, що в результаті формування конкурентоспроможності повинні бути сформовані наступні знання:

- загальнопрофесійні знання, спеціальні та теоретичні знання з конкретних професій;
- знання про використання інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності та самоосвіті;
- досвід створення приватних підприємств та підприємницької діяльності [66].

Окрім мотивації та знань, важливим елементом діяльності конкурентоспроможних кваліфікованих робітників є здатність виконувати технічні завдання відповідно до набору моделей поведінки в конкретній

професії. Розглянемо вимоги роботодавців до професійних навичок майбутніх кваліфікованих робітників.

Загальними вимогами роботодавців до професійних умінь майбутніх кваліфікованих робітників з обслуговуючих професій є здатність засвоювати необхідну інформацію за допомогою різних засобів навчання, вміння самостійно організувати свою діяльність, що необхідно для професійного самовдосконалення, професійної діяльності, успішного працевлаштування та подальшого професійного саморозвитку.

Розглянемо особистісно-рефлексивний компонент конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери послуг, який включає здатність майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування самостійно оцінювати свої перспективи конкурентоспроможності на ринку праці та їх відповідність сучасним вимогам ринку праці, прогнозувати і правильно оцінювати власну поведінку та її наслідки, оцінювати свою готовність до професійної діяльності виявлення конкурентоспроможності та підприємницького потенціалу майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

Формування особистісно-рефлексивного компонента структури конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сприяє особистісному розвитку індивіда.

Ринкова економіка – це місце, де кожному пропонується жити успішно і цікаво, не тільки для того, щоб вижити, але й з користю для себе і суспільства. Вона зазначає, що це спонукає до активності, а професійна діяльність є однією зі сфер, де перетинаються інтереси особистості та суспільства. Тому процес розвитку та освітньої діяльності в закладах професійної освіти має бути чітко орієнтований на особистість, її зростання, успіх у конкурентному середовищі та формування професіоналів, здатних вибудувати власні стратегії співпраці, творчості та самореалізації [58].

Для визначення змістового наповнення особистісно-рефлексивного компонента доречним є звернення до аналізу визначення ключових понять «особистість» та «рефлексія».

На основі цього аналізу ми визначаємо особистість як конкретну, цілісну людську індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей. З педагогічної та психологічної точки зору, особистість – це специфічне поєднання психічних характеристик, таких як спрямованість (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання тощо), темперамент і риси характеру, здібності, особливості психічних процесів (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага, емоційно-вольова сфера). Особистість – конкретна людина з точки зору її культури, рис характеру і поведінки, індивідуальність [38].

Розглядаючи особистість, можна побачити, що їй притаманні саморозвиток, самоорганізація та самообілізація, які сприяють процесу розуміння особистісного сенсу.

Загально визнано, що рефлексія - це процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення людиною себе: власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, відносин з іншими людьми і ставлень до них, власних задач, призначень тощо [35].

Рефлексія - це не тільки пізнання і розуміння суб'єктом самого себе, а й виявлення того, як інші знають і розуміють того, кого «відображають», його особистісні характеристики, емоційні реакції та когнітивні уявлення [29].

Для того, щоб визначити елементи, які відображають особистість, необхідно взяти до уваги поняття самооцінки. Самооцінка - це оцінка людиною своїх якостей і здібностей та оцінка індивідом самого себе, своїх здібностей, психологічних якостей і свого становища серед інших людей [31].

Для визначення змісту особистісно-рефлексивного компонента необхідно враховувати такі поняття, як «креативність» та «ініціативність».

«Креативність» означає здатність бачити речі в новому світлі та знаходити нестандартні рішення; Ф. Барон і Д. Харрінгтон розглядають

креативність як здатність адаптивно реагувати на потребу в нових підходах і нових продуктах. Ця здатність також уможлиблює усвідомлення нового, що існує, яке може бути усвідомленим або неусвідомленим. Створення нових креативних продуктів значною мірою залежить від сили особистості творця та його внутрішньої мотивації. Специфічними характеристиками креативних процесів, продуктів і особистостей є оригінальність, компетентність, актуальність, відповідність поставленому завданню, а також різні характеристики, які можна назвати естетичними, екологічними, оптимальною формою, правильною для даного моменту і оригінальною. Продукти творчості можуть мати різну природу: нове розв'язання математичної задачі, відкриття хімічного процесу, створення музики, живопису чи поезії, нова філософська чи релігійна система, новація в юриспруденції, нове вирішення соціальної проблеми.

Іншими словами, творчі кваліфіковані працівники виробляють творчі продукти (об'єктивно нові), творчі кваліфіковані працівники трансформують набутий досвід, реформуючи продукт своєї праці, а креативність характеризується вираженням індивідуальності.

Творчість проявляється через індивідуальні відчуття, роздуми, знання, почуття і дії, але в невимушеній атмосфері, вільній від тиску оточення. Розсудливість, на яку впливають обставини, призводить до пригнічення психічних процесів і не дозволяє вільно висловлювати думки. Результат творчої діяльності визначається процесом взаємодії суб'єкта з навколишнім психологічним середовищем. Саме тому творчість вимагає вільної та невимушеної обстановки [24].

Креативність як здатність адаптуватися до зовнішніх умов існування, виявляти гнучкість і оригінальність мислення, створювати оригінальні продукти, що мають цінність, є не тільки вродженими особливостями особистості, а й властивостями, які можна розвинути за певних обставин [20].

Креативне мислення базується на таких принципах: чутливість до випадкових явищ, вихід за межі логічного мислення, інтегративність мислення, гармонійне поєднання діяльності двох сигнальних систем.

Ініціативність – морально-психологічна риса особистості, що характеризується здатністю і схильністю до позитивних дій [15].

Ініціативність розглядають як композиційну якість особистості, що являє собою активний стан людини, який включає ставлення до характеру цілей, змісту та діяльності, прагнення мобілізувати моральні та вольові зусилля для досягнення навчальних, творчих і професійно-практичних цілей. Ініціативність – це спонтанна якість особистості, здатність успішно і легко братися за справу, не чекаючи зовнішніх стимулів [7].

З вищесказаного можна зробити висновок, що розвиток таких якостей, як креативність та ініціативність у майбутніх кваліфікованих робітників сприяє формуванню особистісно-інтроспективного елементу.

Таким чином, після розгляду сутності та структури феномену "конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників" можна зробити висновок, що всі ці елементи (стимулюючий-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) можуть забезпечити високий рівень конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у професійних освітніх закладах лише у взаємодії цих компонентів.

1.3. Чинники впливу на конкурентоспроможність молоді на ринку праці

Чим вища конкурентоспроможність випускника, тим менше труднощів він відчуває під час підбору відповідного варіанту працевлаштування. Чим вона нижча, тим більше шансів фахівця поповнити лави безробітних. На жаль, нерідкі випадки, коли випускник ЗПТО отримує статус безробітного одразу після отримання диплома про освіту.

Слід пам'ятати, що конкурентоспроможність випускника базується на основі безперервної освіти та включає кілька етапів.

Перший етап – домашнє виховання. У цей період засвоюються основні принципи ставлення до справи (дисциплінованість, старанність, наполегливість у досягненні мети і т.д.) та взаємовідносин з іншими людьми (поважність, готовність до діалогу, лідерство та ін.), відбувається оволодіння деякими знаннями про навколишній світ, відбувається розумовий та фізичний розвиток, формується інтерес до певних видів діяльності [14].

Другий етап – дошкільна освіта. На цьому етапі відбувається оволодіння знаннями, необхідними для подальшого успішного навчання у школі, розвиток творчих здібностей, навичок самостійного пошуку рішень, закладаються основи соціалізації. Гнучкість та різноманітність форм дошкільної освіти забезпечує підтримку та розвиток потенціалу дитини.

Третій етап – загальна освіта. На цьому етапі вирішуються завдання формування загальної культури особистості, її інтеграції у життя суспільства. І головне – здійснюється рання профорієнтація: закладаються основи для усвідомленого вибору професії та програм професійної підготовки.

Четвертий етап – додаткова освіта дітей та підлітків. Цей етап спрямований на розвиток особистості, індивідуальних здібностей, загальної культури, а також освоєння соціокультурних цінностей, принципів організації творчої праці, формування здорового та безпечного способу життя.

П'ятий етап – основна професійна освіта. На цьому етапі відбувається інтелектуальний, культурний та професійний розвиток особистості, здобуття кваліфікації відповідно до чинних програм підготовки кадрів. Саме на цьому етапі завершується профорієнтація: якщо на більш ранніх етапах здійснювалася загальна профорієнтація, яка розуміється як вибір професійної діяльності, що відповідає особистим нахилам та здібностям, то в професійно-технічних закладах визначається спеціалізація, конкретний напрямок діяльності в рамках раніше обраної професії.

Зрештою, шостий етап – додаткова професійна освіта, в рамках якої відбувається вдосконалення професійно-значущих якостей та набуття нових трудових функцій або посадових обов'язків. На цьому етапі відбувається професійна перепідготовка та підвищення кваліфікації.

На конкурентоспроможність студентів та випускників ЗПТО впливають такі процеси, що впливають на зміст та характер праці:

- зміна функцій праці, зростання значення універсалізації праці та її комбінування;
- унікалізація праці, поява професій, що вимагають від працівників високої кваліфікації та надають можливості для постійного професійного самовдосконалення;
- зміни в структурі кваліфікаційного комплексу, превалювання знань над навичками та вміннями, що залежать від досвіду роботи;
- зміна рівня та структури напруженості праці (на зміну фізичному навантаженню приходять нервово-психічна).

З прискоренням ритму життя та ускладненням виробництва з'являються нові критерії визначення професійної придатності випускників, які забезпечують їхню конкурентоспроможність, формуються нові вимоги до якості робочої сили.

Вони, своєю чергою, можуть бути поділені на дві групи.

До першої відносяться вимоги на зовнішньому ринку праці: соціальна компетентність та нормативно-правова підготовленість, знання законів ринкової економіки та кон'юнктури ринку, здатність швидко реагувати на зміни ситуації на ринку праці, територіальна мобільність, самостійність у прийнятті рішень, націленість на формування гнучкого індивідуального життєвого циклу, здатність оптимального вибору сфери для застосування трудових та професійних здібностей, сформована система трудової мотивації [20].

До другої групи, вимог внутрішнього ринку праці, належать: висока професійна компетентність, творчий та інтелектуальний потенціал,

адаптованість працівника до швидкої зміни умов праці, готовність працівника до підвищення кваліфікації та освоєння нових знань, універсалізація працівника, професійна та трудова мобільність, стресостійкість, наявність високих ділових та особистісних якостей.

На формування конкурентоспроможності молодих фахівців впливають внутрішні та зовнішні чинники, залежно від сфери їхньої діяльності. Внутрішні фактори стосуються внутрішніх аспектів та особистісних рис молоді, які можуть бути вирішальними для конкуренції на ринку праці. Зовнішні фактори безпосередньо пов'язані з впливом зовнішнього середовища на конкурентоспроможність молоді. Продемонструємо це за допомогою рис. 1.1.

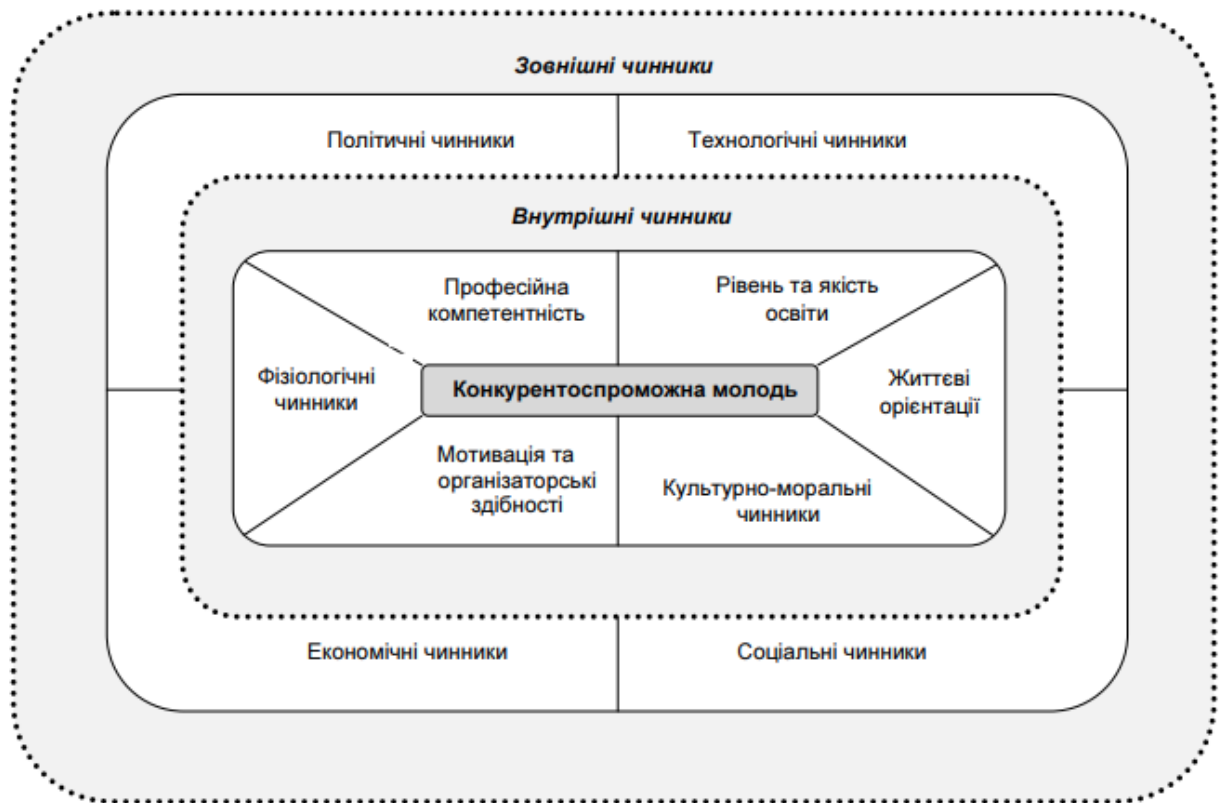


Рис. 1.1. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на конкурентоспроможність молоді на ринку праці.

Політичне середовище країни є чи не найважливішим фактором зовнішнього середовища, що впливає на формування конкурентоспроможності молоді на ринку праці. Зміни в чинному

законодавстві та державній політиці, виборчий процес в країні, посилення державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, жорсткі штрафні санкції – всі ці політичні чинники прямо чи опосередковано впливають на діяльність будь-якого суб'єкта господарювання, який є потенційним роботодавцем молоді на ринку праці та об'єктом забезпечення конкурентоспроможності молоді.

Кризові тенденції в економічному середовищі країни безпосередньо відображаються на зниженні рівня зайнятості молоді та зростанні безробіття, довготривалого безробіття та прихованих форм зайнятості. Сучасна молодь виходить на ринок праці у складний період трансформації країни. Більше того, темпи структурної перебудови української економіки не завжди є достатніми для швидкого створення нових робочих місць для молоді. Науковці відзначають, що існує прямий зв'язок між економічною кризою та процесом відтворення населення. Кризові явища в економіці, що характеризуються зростанням інфляції та падінням рівня життя, безпосередньо впливають на народжуваність.

Таким чином, демографічна ситуація є важливим соціальним фактором, що впливає на конкурентоспроможність молоді на ринку праці. Зрештою, демографічна ситуація в країні є одним з найважливіших чинників, що формує пропозицію робочої сили, і є своєрідним індикатором розвитку ринку праці в країні. Однак демографічна ситуація в Україні залишається стабільно несприятливою. Депопуляція та постійне скорочення населення України набули катастрофічних масштабів. Однак, саме демографічні тенденції визначатимуть кількісний склад майбутньої робочої сили України, тобто надлишкове та недовикористання трудових ресурсів країни.

Серед зовнішніх соціальних чинників, що впливають на конкурентоспроможність молоді, важливе місце займають морально-етичні цінності, менталітет, релігійні та етнічні чинники, тобто чинники, які залежать не тільки безпосередньо від соціальних інститутів (сім'ї, школи, релігійних

організацій), але й від впливу історико-культурних умов та обставин, в яких перебуває держава [24].

Серед зовнішніх факторів впливу на конкурентоспроможність молоді на ринку праці важливе місце посідають технологічні фактори, що впливають на конкурентоспроможність молоді на ринку праці. Сучасні інформаційні технології та системи вже не належать виключно до науково-технічної сфери, а стали частиною повсякденного життя суспільства. Саме в цей час потрібні висококваліфіковані молоді фахівці, які здатні опанувати новітні технології та швидко і професійно реагувати на будь-які зміни в науці і техніці. 21 століття ставить перед молоддю кардинально нові вимоги, які пов'язані з інноваційними викликами сучасного суспільства. Основою конкурентоспроможності молоді є знання, інформація, наукові досягнення та технології.

Науково-технічний прогрес має діаметрально протилежний вплив на ринок праці. З одного боку, поява сучасних новітніх інформаційних технологій сприяє збільшенню нових технологічних галузей і, відповідно, зростанню зайнятості. З іншого боку, впровадження нових технологій підвищує продуктивність праці, що в кінцевому підсумку призводить до звільнення працівників, а отже, до зростання безробіття.

Внутрішні фактори конкурентоспроможності мають значний вплив на реалізацію трудового потенціалу. Під впливом таких внутрішніх факторів, як рівень і якість освіти, професійна компетентність, мотивація та організаторські здібності, фізіологічні, етичні та моральні чинники, життєві орієнтації, сучасна молодь може визначити свою позицію на ринку праці. Вирішальним критерієм для працевлаштування фахівців є досвід роботи, але оскільки більшість молодих людей не має такого досвіду, молодим фахівцям доводиться вдаватися до мобілізації своїх основних, якщо не всіх, особистих ресурсів. Більшість роботодавців вважають недостатню професійну підготовку питанням часу. Як правило, молоді фахівці можуть легко

реалізувати свій професійний потенціал завдяки бездоганній психологічній та соціальній підготовці [28].

Одним з ключових внутрішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність молоді на ринку праці, є рівень та якість її освіти. Під рівнем освіти слід розуміти відповідний обсяг теоретичних знань, умінь і навичок, набутих у навчальному закладі, а під якістю освіти - здатність використовувати цей обсяг теоретичних знань на практиці.

Однак сучасне суспільство вимагає від молоді не лише максимальних теоретичних знань, а й гнучких та мобільних навичок їх застосування. Продуктом ефективного освітнього процесу є кваліфікації, а потребами роботодавців – компетенції. Цей дисонанс існує і буде існувати, але навчальні заклади повинні адаптуватися до вимог компаній. Якщо молодь планує в майбутньому стати висококваліфікованими та конкурентоспроможними фахівцями, її навчання в університеті має ґрунтуватися на опануванні нових сфер теорії та практики менеджменту (в тому числі управління інтелектуальними ресурсами) [31].

Показником якості освіти є професійна компетентність, яка є фактором, що відіграє важливу роль у формуванні конкурентоспроможності молоді на ринку праці. Як свідчить аналіз літературних джерел, компетенція – це поняття, що стосується обсягу повноважень відповідних органів і посадових осіб, їх права приймати рішення та вирішувати професійні завдання,

На нашу думку, професійна компетентність молоді – це професійна готовність і здатність молодих працівників успішно виконувати свої професійні функції відповідно до компетенції у стандартних та екстремальних ситуаціях, що ґрунтується на синергетичному поєднанні професійних знань та особистісно-ділових якостей. Професійна компетентність молодих працівників є основою для ефективної самореалізації на ринку праці. Конкурентоспроможність молоді на ринку праці – це розуміння цілеспрямованої орієнтації мислення молодих людей на необхідність набуття

високих конкурентних переваг у процесі боротьби за відповідну позицію на ринку праці та необхідність набуття ефективних навичок для такої боротьби.

Мотивація та організаторські здібності відіграють важливу роль у процесі самореалізації та підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці. Мотивація приховує в собі великий потенціал для досягнення успіху та високої конкурентоспроможності молодих людей. Мотивація підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці - це, на мою думку, процес стимулювання молодих людей до вибору відповідних моделей поведінки на ринку праці під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів з метою підвищення своїх конкурентних переваг [32].

Однак вітчизняний досвід систем мотивації праці молоді суттєво відрізняється від загальноприйнятих у розвинених країнах. Мотивація необхідна для створення сприятливих умов, за яких поведінка молодих людей на ринку праці гарантує найвищі показники ефективності, водночас забезпечуючи задоволення їхніх потреб та мотивацію до покращення конкурентних позицій на ринку праці.

21 століття визначає нові вимоги до конкурентоспроможної молоді. Вони повинні вміти мислити нестандартно, брати на себе відповідальність і швидко приймати рішення. Іншими словами, це має бути молодь нової формації. І обов'язковою умовою формування такого фахівця є наявність у нього лідерських якостей, тобто організаторських здібностей.

Ефективний організатор – це, як правило, людина, яка володіє не тільки професійними якостями керівника, що високо цінуються членами групи, а й особистісними якостями лідера. Особливо важливими є вміння ефективно спілкуватися з іншими, готовність делегувати повноваження, вміння мотивувати себе та інших, а також здатність забезпечити спільну "командну" роботу команди. Формування та розвиток організаційних здібностей молоді має бути системним і включати два основні напрямки: самостійний розвиток особистих якостей і навичок та набуття досвіду організаційної діяльності [36].

Вибір молодими людьми професійної діяльності прямо чи опосередковано залежить від фізіологічних факторів, таких як вік, стать, сімейний стан, зовнішній вигляд та стан здоров'я. Експерти у сфері зайнятості сходяться на думці, що основним і найважливішим параметром кандидата на ту чи іншу посаду є наявність досвіду роботи. Однак для молоді пріоритети успішного працевлаштування дещо змінилися.

Що стосується віку, то ейджизм (дискримінація за віком) є типовим явищем на українському ринку праці. Досить обмежена кількість роботодавців готова приймати на роботу молодих людей «з нуля», тобто без досвіду роботи, для того, щоб «підготувати фахівців під свої потреби» відповідно до вимог організації [31].

Сімейний стан та наявність дітей цікавлять 100 зі 100 роботодавців. Роботодавці неохоче беруть на роботу жінок з малолітніми дітьми або дітьми-інвалідами через можливість невиходу на роботу через хворобу дитини. Працевлаштування та звільнення вагітних жінок є досить чутливим питанням на сьогоднішній день і є причиною стрімкого зниження конкурентоспроможності жінок на ринку праці. Через небажання роботодавців нести витрати, пов'язані з вагітністю, пологами та доглядом за дитиною, особливо в приватному секторі, молоді жінки часто працевлаштовуються в державному секторі, де вони можуть скористатися вищезазначеними перевагами, хоча і за дещо нижчу заробітну плату. Однак той факт, що молоді жінки не перебувають у шлюбі, іноді негативно сприймається роботодавцями через можливість зміни їхнього незаміжного статусу або створення нової сім'ї. На роботах, які вимагають частих поїздок і ненормованого робочого дня, сімейний стан також є вирішальним фактором при працевлаштуванні.

Стан здоров'я є визначальним фактором конкурентоспроможності молодих людей на ринку праці. Це пов'язано з тим, що молоді люди з хворобами або інвалідністю не можуть повністю реалізувати свій потенціал і продуктивно працювати. Професія молодої людини повинна оптимально

відповідати її стану здоров'я. В іншому випадку професія може спричинити професійні захворювання, загострити вже наявні хвороби, а в деяких випадках навіть призвести до інвалідності. Деякі професії вимагають від молодих людей концентрації зору і слуху, інші - роботи в умовах високих або низьких температур, вібрації або шуму. Це означає, що вибір роботи для молодих людей повинен ґрунтуватися на їхньому стані здоров'я і повинен покращувати, а не погіршувати його.

Молоді люди з інвалідністю потребують особливої уваги на ринку праці. Їм необхідно надати рівні можливості для освіти, роботи та працевлаштування порівняно з іншими групами населення, а також кращий соціальний захист з боку держави. Молоді люди з інвалідністю стикаються з неймовірними труднощами в процесі отримання якісної професійної підготовки, працевлаштування та гідної заробітної плати [36].

Ключовою проблемою для забезпечення конкурентоспроможності молодих людей з інвалідністю є низька трудова мотивація цієї групи населення. Прямої залежності між рівнем мотивації та ступенем інвалідності не існує. Ми вважаємо, що причина низької трудової мотивації криється в «утриманському» ставленні суспільства до осіб з інвалідністю. Водночас, вони дещо менше, ніж інші групи населення, вмотивовані до праці економічно, що пов'язано з наявністю матеріальної допомоги та пенсії по інвалідності. Молоді люди з інвалідністю зазвичай не розраховують на високий рівень заробітної плати, оскільки ця категорія громадян не може повноцінно виконувати функціональні обов'язки за станом здоров'я і не може працювати повний робочий день. Співвідношення витраченого часу та доходу часто відштовхує молодих людей з інвалідністю від роботи.

Підвищення конкурентоспроможності молодих людей з інвалідністю на ринку праці можливе лише за умови системної та цілеспрямованої співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я та освіти, фондів соціального страхування, громадських та молодіжних організацій, волонтерів тощо.

Готовність і здатність забезпечити конкурентоспроможність на ринку праці вимагає від молоді чіткої концепції особистого розвитку. Швидко зростаючий темп життя та посилення конкуренції на ринку праці змінили вимоги до молоді сьогодні. Багато роботодавців при прийомі на роботу надають великого значення життєвій орієнтації, стратегії та прагненню до успіху працівника.

Сучасні люди навчилися обслуговувати і керувати дуже складними механізмами, масштабними проектами, громадською думкою і навіть природними законами, але вони не можуть ефективно керувати власним життям. Щоб досягти успіху, молодим людям сьогодні потрібно бути візіонерами у всіх сферах свого життя. Життя постійно змінюється, розвивається, прогресує, змінюються обставини, і ключ до життєвого успіху для сучасної молоді полягає в умінні формулювати та реалізовувати життєві цілі. Чіткість цілей і завдань є найважливішим фактором продуктивності людини. Одним словом, оволодіння основами самоменеджменту (навички самоорганізації, самоуправління) та тайм-менеджменту (мистецтво раціонально використовувати свій час) може допомогти молодим людям виконувати свою роботу за менший час, краще організувати свою роботу, отримувати більше задоволення від своєї роботи, бути більш проактивними у своїй роботі, зменшити кількість помилок при виконанні своїх обов'язків, а також допомогти їм досягти своїх цілей у найкоротші терміни. допомогти їм досягти поставлених цілей у найкоротші терміни [38].

Планування життя на основі ієрархії цілей є найбільш ефективним інструментом планування та досягнення життєвих цілей, оскільки нижчі рівні ієрархії є «сходінками» на шляху до вищих цілей.

Сьогодні суто професійних якостей недостатньо для того, щоб молодий спеціаліст був успішним на ринку праці. Кожен роботодавець хоче мати на робочому місці бездоганно освічених, висококласних спеціалістів, чого молодь не може досягти без якостей етичного та морального характеру. Ці

якості є запорукою успіху не тільки в тому, щоб бути конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці, але й у розвитку загального характеру.

Як видно з вищезазначеного, конкурентоспроможність молоді на ринку праці визначається низкою факторів. Вплив цих факторів визначається як економічною ситуацією в країні, політичною обстановкою, технічною допомогою, соціальною напруженістю, так і внутрішніми факторами характеру молодих людей. Вимоги до конкурентоспроможних фахівців вчора, сьогодні і завтра є і залишатимуться такими, що базуються на зміні пріоритетів в економічному та соціальному розвитку. Однак реалізація трудового потенціалу молоді та її висока конкурентоспроможність на ринку праці залежить, в першу чергу, від самих молодих людей.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дослідження розглянуті теоретичні засади формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах, аналізується стан проблеми формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у сфері харчових технологій за результатами сучасних наукових досліджень. Також розглядається сутність та структура явища "конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників" та чинники, які впливають на конкурентоспроможність молоді на ринку праці.

Система професійної підготовки в цьому контексті є посередницькою ланкою відносин між особами, які потребують професійного навчання, та ринком праці.

Щоб випускник став успішним і його трудовий потенціал був затребуваний, важливо враховувати не лише державні вимоги (стандарт), але і збалансовані вимоги інших зацікавлених сторін, особливо ринку праці. Конкурентоспроможність є складною економічною категорією.

На формування та підвищення конкурентоспроможності випускників ЗПТО впливає ряд факторів з урахуванням особистісних факторів, які перебувають в тісному взаємозв'язку та доповнюють один одного.

Конкурентоспроможний - це той, хто має конкурентні переваги, володіє особливими компетентностями. Виграє той, хто здатний до найвищої самореалізації в професії.

Конкурентоспроможність молоді на ринку праці визначається низкою факторів. Вплив цих факторів визначається як економічною ситуацією в країні, політичною обстановкою, технічною допомогою, соціальною напруженістю, так і внутрішніми факторами характеру молодих людей.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У СФЕРІ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

2.1. Педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти

Однією з ключових проблем розвитку української професійної освіти в сучасних умовах праці є забезпечення її якості відповідно до вимог роботодавців з урахуванням динамічних змін на ринку праці та європейських стандартів ефективного професійного навчання [38].

Проблема підготовки якісного виробничого персоналу зумовлена динамічними змінами технологій у високотехнологічному виробництві, необхідністю інтелектуалізації праці та постійним попитом на висококваліфікованих працівників, здатних самостійно виконувати складні наукомісткі завдання, нести відповідальність за їх результати та мати кілька суміжних професій.

Тому важливо, щоб майбутні кваліфіковані робітники сфери харчових технологій обрали шлях професійного зростання, накопичення навичок та активної життєвої позиції. Саме освітня підтримка стимулює розвиток позитивних кар'єрних очікувань, підвищує усвідомлення та розуміння власних інтересів у кар'єрному зростанні та конкурентних перспектив на ринку праці, формування конкурентних сил [40].

У науковій літературі освітня підтримка розглядається як метод, що використовується з метою створення умов для прийняття оптимальних рішень у ситуаціях життєвого вибору [44]. Відповідно до теми дослідження, освітня

підтримка у формуванні конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій сприяє більш глибокому розумінню власних здібностей і компетенцій, формуванню ціннісного ставлення до своєї особистості, гарантує їхню здатність встановлювати і підтримувати стосунки з іншими людьми та сприяє формуванню їхньої самосвідомості.

Важливою складовою цього процесу є забезпечення відповідних педагогічних умов, які дають змогу досягти поставлених завдань.

Умови – це філософські категорії, які описують відношення суб'єкта до навколишніх явищ, без яких він не міг би існувати. Умови - це середовище, в якому виникає, існує і розвивається явище [56].

О. Романовська вважає, що педагогічні умови цілеспрямовано створюються в освітньому процесі і що цей процес повинен протікати найбільш ефективно. До організаційно-педагогічних умов формування професійної конкурентоспроможності в інженерно-педагогічних навчальних закладах науковець відносить розвиток мотивації до набуття професії на основі професійно-орієнтованої сукупності знань, участь у професійно-орієнтованій діяльності для розвитку професійних якостей і вмінь та організацію педагогічної рефлексії з метою формування конкурентоспроможності майбутніх інженерів і педагогів, організацію педагогічної рефлексії з метою формування конкурентоспроможності майбутніх інженерів і педагогів [53].

У своїх працях Г. Матукова визначила і обґрунтувала педагогічні умови підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю і розвитку в них компетентності до підприємницької діяльності: застосування інтеграційного підходу до вивчення економічних дисциплін; організація навчального комунікативного простору та моделювання комунікативних ситуацій професійного характеру; забезпечення взаємозв'язку навчального матеріалу фундаментальних економічних дисциплін із змістом господарської діяльності підприємств; наближення

процесу підготовки студентів до практичної діяльності підприємця-новатора [42].

У дослідженні визначено такі педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій:

- орієнтація змісту освіти на формування конкурентоспроможності учнів у закладах професійної освіти;

- формування у майбутніх кваліфікованих робітників сукупності знань і практичних навичок для організації власної справи шляхом використання інтегрованої технології педагогічної взаємодії;

- створення рефлексивно-оціночного середовища в освітньому процесі закладів професійної освіти.

Розглянемо кожен із виокремлених комплексів педагогічних умов більш детально.

Педагогічні умови – спрямованість змісту освітнього процесу на розвиток конкурентних здібностей учнів у закладах професійної освіти визначається з урахуванням вимог ринкової економіки до майбутніх кваліфікованих працівників сфери харчових технологій в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці.

Конкуренція створює конкурентне середовище. Конкурентне середовище представлене значною кількістю самостійних організацій, які прагнуть привабити клієнтів і зміцнити своє економічне становище, пропонуючи вигідніші умови продажу, ніж конкуренти. Галузь харчових технологій поступово освоює механізми ринкових відносин, що супроводжується формуванням конкурентного середовища. Як показує світовий досвід, в умовах конкуренції жоден суб'єкт ринку послуг не може ефективно функціонувати без детального розуміння форм і функцій конкуренції та особливостей конкурентних стратегій [48].

Тому ми виходили, насамперед, з вимоги визначення першої умови, яка полягає в *необхідності орієнтації змісту освіти на формування*

конкурентоспроможності учнів у закладах професійної освіти та врахування положення про те, що без концентрації змісту освітнього процесу на розвитку у студентів конкурентних здібностей формування майбутньої конкурентоспроможності кваліфікованих працівників галузі харчових технологій неможливе.

Конкурентоспроможність розглядається як система особистісно-діяльнісних характеристик майбутніх кваліфікованих робітників, що характеризує їхню компетентність і конкурентоспроможність.

Вивчаючи сучасні проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, слід зазначити, що на рівні професійної освіти особливої актуальності для розвитку конкурентоспроможності студентів набуває проблема зміни динаміки та структури освітнього процесу в закладах професійної освіти. Основним вектором, що організовує такі освітні процеси, є формування компетентних майбутніх кваліфікованих робітників, здатних розв'язувати різноманітні задачі, зокрема з високим використанням інноваційних підходів у професійній діяльності.

Зміна цілей освіти визначає зміни у функціонуванні освітнього процесу закладів професійної освіти. Це означає необхідність внесення необхідних змін у зміст і структуру навчальних матеріалів, інтеграцію навчальних матеріалів з різних галузей знань для відбору та структурування змісту навчання з метою розвитку конкурентних здібностей учнів, а отже, і необхідність розробки відповідних навчально-методичних посібників.

З подальшим розвитком високих технологій кваліфіковані працівники дедалі частіше потребуватимуть міждисциплінарних знань і навичок, які дають змогу аналізувати, інтерпретувати й використовувати інформацію щодо різних ситуацій професійної діяльності, керувати складними виробничими процесами тощо.

Для того щоб бути конкурентоспроможними під час підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти галузі харчових технологій, необхідно широко використовувати інформаційні

технології та нові засоби комунікації. Це пов'язано з тим, що відбуваються серйозні зміни, пов'язані з упровадженням інноваційних технологій і нововведень в організації праці. Це і комп'ютеризація виробництва, і скорочення кількості робочих місць, і встановлення нового сучасного обладнання. Відповідно до цього змінилися і вимоги, що висуваються до працівників. Працівники повинні вміти швидко опановувати свою професію на виробництві та адаптуватися до технологічних і організаційних інновацій. Тому створення сучасної, інноваційної та ефективної системи підготовки студентів у закладах професійної освіти є однією з найважливіших умов підвищення конкурентоспроможності кваліфікованої робочої сили майбутнього. Сучасний етап розвитку системи професійної освіти характеризується впровадженням інформаційних ресурсів (хмарних технологій, електронних бібліотек тощо) в усі аспекти її функціонування.

Формування конкретних навичок і компетенцій використання інформаційно-освітніх ресурсів у майбутніх кваліфікованих працівників сфери харчових технологій має будуватися за принципом діяльності на основі відібраних навчальних матеріалів. При цьому слід враховувати психологічні вікові особливості учнів, їхню здатність концентруватися на розумових завданнях, які потребують не тільки механічного запам'ятовування, а й конструювання відповідей [38].

Сучасний постійно мінливий ринок праці означає, що молоді люди навряд чи залишаться на одній і тій самій роботі до кінця своїх днів. Молодим людям доводиться неодноразово змінювати роботу і кваліфікацію. Крім того, у пошуках роботи їм може знадобитися переїхати в інші регіони країни.

Тому молодим людям необхідно надавати підтримку в розвитку навичок, необхідних для роботи на такому гнучкому ринку праці. Їм також необхідно розвивати навички ефективнішої роботи на малих і середніх підприємствах. Такі навички, як уміння організувати та вести власний бізнес, зараз або в майбутньому, також необхідні молодим людям, оскільки саме в цьому напрямі розвиватиметься національна економіка [39].

Водночас, конкуренція нерозривно пов'язана з професійною діяльністю підприємців, що зумовлює змагальний характер підприємницької діяльності та необхідність забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта. Конкурентний характер підприємницької діяльності прямо чи опосередковано визначає її зміст, умови здійснення, функціонування та психологічні характеристики підприємця [34].

З огляду на те, що конкурентоспроможність є однією з ключових вимог сучасного ринку праці до майбутніх кваліфікованих працівників, а суб'єктність і підприємливість належать до основних компетенцій, якими мають володіти випускники закладів професійної освіти, друга освітня умова – *формування у майбутніх кваліфікованих робітників сукупності знань і практичних навичок для організації власної справи шляхом використання інтегрованої технології педагогічної взаємодії.*

Ми вважаємо, що конкурентоспроможність кваліфікованих працівників сфери харчових технологій має бути забезпечена за рахунок орієнтації професійної освіти на глобальний освітній тренд безперервної освіти, поєднання новітніх освітніх технологій із традиційними компетентностями та створення в закладах професійної освіти системи підготовки учнів до підприємницької діяльності засобами інтегрованої технології педагогічної взаємодії. Формування підприємницьких навичок в учнів закладів професійної освіти сфери харчових технологій має сенс з кількох педагогічних причин. По-перше, на ринку праці зростає попит на підприємців у сфері послуг, що призводить до розвитку малого бізнесу. Тому закладам професійної освіти необхідно забезпечити майбутніх кваліфікованих працівників галузі харчових технологій набором знань і практичних навичок з організації власного бізнесу. По-друге, підприємницька діяльність – один із найскладніших видів праці, що вимагає не тільки глибоких професійних знань (економічних, фінансових, юридичних, управлінських тощо), а й низки психологічних якостей та ключових компетенцій. Тому їхню підготовку доцільно розпочинати у закладах професійно-технічної освіти. По-третє, розвиток ринкової економіки

в Україні підвищив інтерес учнів до малого та середнього бізнесу, а випускники професійно-технічних навчальних закладів орієнтуються на підприємницьку діяльність та організацію власних підприємств. Тому необхідна систематична підтримка учнів у створенні власного бізнесу.

Важливим у системній підготовці учнів до організації власної справи вважається представлення приватними підприємцями - випускниками закладів професійної освіти особистих історій успіху, організація екскурсій, виробничого навчання та стажування на їхніх підприємствах.

З цієї точки зору цікавим є дослідження Г. Омельченко, яка вважає, що запорукою майбутньої професійної підготовки кваліфікованих робітників є педагогічна взаємодія майстрів виробничого навчання та викладачів профільних дисциплін у відборі та організації змісту виробничого навчання та виробничої практики. Суть цієї методики полягає в забезпеченні інтеграції теоретичного і практичного змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників, поетапної організації пізнавальної діяльності та формування практичних умінь і навичок з використанням таких форм навчання, як інтегровані заняття, експерименти і практичні заняття, технічні конференції, майстер-класи, екскурсійні заняття та заняття зі створення творчих проектів. Нижче наведено деякі з найважливіших аспектів навчальної програми. Методика проведення двосторонніх занять з виробничого навчання та спеціальних навичок представлена інтегрованим навчально-методичним комплексом. Цей комплекс включає систему навчально-програмної документації, підручників, методичних рекомендацій для проведення експериментів і практичних занять, завдань для керівництва та критеріїв оцінювання результатів навчання студентів, що забезпечує розвиток професійної компетентності та творчого потенціалу студентів і дозволяє їм самостійно опрацьовувати матеріал [31].

Таким чином, надання майбутнім кваліфікованим робітникам сфери харчових технологій комплексу знань і практичних навичок з організації власної справи сприяє формуванню їхньої конкурентоспроможності, а

результати практичної діяльності учнів як організаторів бізнесу дозволяють їм швидше адаптуватися до нових умов навчання і праці та вимог ринку праці, успішно діяти у звичних і нестандартних ситуаціях та започатковувати власну справу.

Наступні педагогічні умови визначено з урахуванням того, що забезпечення майбутніх кваліфікованих робітників сукупністю знань і практичних навичок з організації власної справи передбачає систематичне впровадження в закладах професійної освіти спеціальних заходів, спрямованих на усвідомлення та оцінку учнями важливості підприємницької діяльності як запоруки конкурентоспроможності, переходимо до визначення наступної педагогічної умови - *створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладу професійної освіти*, що передбачає оцінку й аналіз власних професійних дій з метою формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників галузі харчових технологій.

Педагогічне середовище – це спеціально організована система міжособистісних відносин і ставлень до світу, відповідно до педагогічних цілей [40].

До рефлексивних умінь, що формуються за цієї умови, належать: особистісна контрольно-оцінна діяльність, спрямована на себе, саморегуляція поведінки та діяльності, усвідомлення та оцінка навчально-професійних дій, усвідомлення особистісних якостей, що відображають конкурентоспроможність, розвиток здатності до проектування власного професійного розвитку, усвідомлення себе суб'єктом навчально-професійної діяльності, усвідомлення себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності [42].

Рефлексивний процес є не тільки показником свідомого ставлення до процесу навчання, а й інструментом формування конкурентоспроможної професійної особистості під час професійної підготовки [38].

Рефлексія супроводжується сумнівами щодо себе, своєї позиції та своїх можливостей. Ці сумніви можуть призвести до песимізму, який спричиняє

пасивність, бездіяльність, відмову від мрій і зневіру в успіх, або до оптимізму, який спонукає до позитивних дій, подолання себе і своїх обставин, пошуку шляхів самоствердження і втілення їх у життя. Для професіоналів позитивна орієнтація особливо важлива. Постійні сумніви та самоаналіз є важливими для роботи над собою. Рефлексія – це не констатація наявності чи відсутності професійних якостей, а заохочення до їх розвитку, збагачення і зміцнення. Освітній процес повинен стимулювати свідоме усвідомлення знань і навичок, від внутрішнього пробудження до самовдосконалення [38].

Тому підготовку конкурентоспроможних кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій необхідно розглядати не тільки з точки зору підвищення їхньої культури та самостійності, але й з точки зору їхньої здатності до самооцінки та рефлексії, що вимагає створення спеціального освітнього середовища.

Наявність рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі навчального закладу сприяє контролю за своєю поведінкою, в тому числі психічною, простеженню логіки своїх думок (суджень), вмінню бачити невідоме у відомому і неординарне в очевидному, тобто бачити протиріччя, які зумовлюють розвиток думки. Аналіз ситуації сприяє формуванню у майбутнього фахівця здатності здійснювати діалектичний підхід і змінювати спостережуване або аналізоване явище відповідно до поставлених цілей і умов [34].

Аналізуючи вищезазначене, створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладів професійної освіти дасть можливість майбутнім кваліфікованим робітникам постійно досліджувати та особистісно оцінювати наявний досвід, модифікувати свою професійну поведінку, рефлексувати, самонавчатися та працювати над собою і на цій основі ставати більш конкурентоспроможними на ринку праці.

На нашу думку, успішність діяльності учня, діловий контакт між учнем і наставником на робочому місці та задоволеність учня професійним досвідом досягаються шляхом трансформації відносин між студентом і наставником на

основі ділового співробітництва через використання різних форм виробничого навчання, які дозволяють виявити і врахувати компетентність наставника, специфіку професії та індивідуальні особливості учня.

Аналізуючи вищезазначене, бачимо, що для створення рефлексивно-оцінного середовища необхідно постійно спрямовувати діяльність учня на інтерпретацію, пояснення та прогнозування можливого розвитку різноманітних ситуацій, які виникають під час роботи за професією, аналіз недоліків у роботі та можливостей їх усунення.

Для створення рефлексивно-оцінного середовища вважаємо за доцільне використовувати такі методи: самоспостереження, ведення щоденника виробничого навчання та виробничої практики з метою самоаналізу власної виробничої діяльності, аналіз виробничих ситуацій, участь у професійних майстер-класах, створення професійного портфоліо та проведення рефлексивних бесід.

Тому ключовим завданням у процесі створення рефлексивно-оцінного середовища є залучення майбутніх кваліфікованих робітників до участі у професійних майстер-класах. Демонстрація професійного досвіду провідних фахівців галузі та їхніх особистих історій успіху підвищить задоволеність майбутніх кваліфікованих робітників обраною професією та спонукатиме до самовдосконалення і безперервного розвитку.

Необхідність участі майбутніх кваліфікованих робітників у професійних майстер-класах полягає не лише в тому, щоб дати можливість учням поглибити свої сучасні знання та професійні навички в галузі, а й розвинути мотивацію до професійної діяльності, пізнавальні потреби та готовність постійно вдосконалюватися в обраній професії.

Враховуючи комунікативні особливості працівників сфери харчових технологій, вважаємо за доцільне у майбутніх кваліфікованих робітників розвивати та вдосконалювати навички успішної самопрезентації через тренінги, вправи та створення професійного портфоліо. Успішна самопрезентація в професії складається з таких навичок: встановлення

контакту, створення позитивного першого враження, вербальна та невербальна комунікація, встановлення контакту, активне слухання та толерантне ставлення, адекватне реагування на непередбачувані ситуації [41].

Створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладів професійної освіти допомагає надати особистісного сенсу навчально-виробничому процесу, створює можливості для учнів постійно оцінювати та аналізувати власні професійні якості, дає можливість самостійно вирішувати професійні ситуації, сприяє підвищенню інтересу до обраної професії і є необхідним для майбутньої кваліфікованої праці підвищує їхню впевненість у власних здібностях і компетенціях, що є необхідним для формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників.

Таким чином, на основі теоретичного аналізу педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти сфери харчових технологій можна зробити певні узагальнення.

Можна стверджувати, що формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій неможливе без концентрації змісту освітнього процесу на розвитку конкурентоспроможності учнів.

Забезпечення майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій сукупністю знань і практичних навичок започаткування власної справи може бути досягнуто шляхом включення до навчальних планів професій сфери харчових технологій курсів за вибором з основ започаткування власної справи та обов'язкового опанування студентами курсів за вибором, виконання ними самостійної роботи та презентації своєї роботи з започаткування власної справи.

Створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі закладів професійно-технічної освіти з метою формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій передбачає оцінку та аналіз власної професійної

поведінки та її модифікацію і вимагає від учнів постійного пошуку та особистої оцінки наявного досвіду, самоаналізу, самонавчання, роботи над собою і на цій основі заохочення до подальшого саморозвитку з метою підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку праці.

2.2. Інтегрована технологія педагогічної взаємодії

Соціально-економічні зміни в країні, розвиток ринкових відносин, утвердження нових цінностей та правових орієнтирів у виборі життєвих цілей стимулюють нові підходи до розвитку людського потенціалу та є чинниками модернізації системи освіти країни. У цьому контексті все більшої актуальності набуває питання підготовки компетентних, творчих і конкурентоспроможних фахівців з ґрунтовною теоретичною і практичною підготовкою та високими морально-духовними цінностями.

Для підвищення ролі професіоналів у розвитку країни необхідно вдосконалювати державну систему підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. Наразі ця стратегія реалізується частково шляхом оновлення змісту професійно-технічної освіти з урахуванням динамічних технологічних та кваліфікаційних змін в економічному секторі, впровадження інноваційних технологій професійного навчання, реорганізації професійно-технічних навчальних закладів, створення гнучких освітніх траєкторій для здобуття повних та часткових кваліфікацій та розвитку компетентностей, необхідних роботодавцям.

Крім того, позитивні зміни в системі професійно-технічної освіти пов'язані з впровадженням компетентнісного підходу та посиленням діяльнісного принципу навчання. Цьому сприяють зміни у підходах до підготовки та проведення занять з професійного навчання, зокрема інтерактивна модель навчання та конструювання змісту на основі міждисциплінарної інтеграції.

Актуальність ідеї інтегрованого навчання полягає в орієнтації освітнього процесу на сучасні вимоги суспільного розвитку, формування цілісної системи знань, наукового світогляду, поєднання інтегрованого та диференційованого підходів до навчання, безперервності освіти та її реалізації на основі компетентнісного принципу.

В останні роки питання освітньої інтеграції переосмислюється у зв'язку із запровадженням компетентнісного підходу до організації та здійснення навчання і глобальною інформатизацією освітнього середовища.

У світлі сучасних досліджень особливої уваги заслуговує обґрунтування організації освітніх процесів у ЗПТО, зокрема інтегрованого навчання, на засадах компетентнісного підходу, який наразі визначено однією з головних національних освітніх стратегій [45].

Сучасний процес трансформації системи професійно-технічної освіти нерозривно пов'язаний з пошуком нових методів організації навчального процесу, підвищенням ефективності підготовки кваліфікованих робітників та оптимізацією теоретичної і практичної підготовки. Один із засобів вирішення цих викликів полягає в активному впровадженні інтегрованого навчання в навчальний процес закладів професійно-технічної освіти.

Сталий розвиток нашої країни визначається в загальному контексті європейської інтеграції, яка орієнтується на фундаментальні цінності західної культури. Це додає нового витка в осмисленні особливостей українського суспільства та розвитку вищої освіти в країні з міцними багаторічними традиціями. Процес інтегрованої освіти сприятиме впровадженню європейських норм і стандартів в українську освіту і науку та поширенню власних культурних і наукових здобутків країни в ЄС. Ці кроки спрямовані на зміцнення європейської культурної ідентичності України та поглиблення її інтеграції в європейський інтелектуальний та освітній простір [48].

Наразі впровадження інтегрованого навчання в освітній процес ЗПТО є спробою дати учням загальне і цілісне уявлення про навколишній світ та активізувати їхню розумову діяльність. Якісно новим рівнем інтегрованих

знань учнів є інтегровані заняття та інтегровані курси з однотипних предметів, організовані навколо певної тематики.

Поєднання знань з різних дисциплін уможливорює комплексний розгляд явищ, демонструє взаємозв'язок процесів та інтенсивно розвиває, серед іншого, вміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати набуті знання учнів. Інтегровані знання є важливими для розвитку світоглядних, гуманітарних, природознавчих, комунікативних навичок і понять учнів. Таким чином, для вчителів інтегративне навчання допомагає по-новому побачити свій предмет і чіткіше зрозуміти його зв'язок з іншими науками.

Водночас, впровадження інтегрованого навчання в навчальний процес ЗПТО створює умови для розвитку творчого мислення учнів та формування системного і комплексного підходу до вирішення виробничих завдань. Завдяки цим передумовам у свідомості учнів формуються інтегровані знання на основі загальних і спеціальних знань.

Таким чином, загальноосвітні предмети створюють основу для засвоєння учнями професійних предметів, а професійні предмети дають можливість учням інтегрувати, застосовувати, доповнювати і поглиблювати свої знання із загальноосвітніх предметів, набуваючи при цьому наукову базу в галузі техніки, технології, організації та економіки виробництва. Йдеться не про насичення змісту загальноосвітніх предметів професійно орієнтованим матеріалом, або, навпаки, про штучне наповнення уроків професійної теорії чи виробничого навчання матеріалом із загальноосвітніх предметів, а про інтеграцію знань, умінь і навичок з різних предметів та суб'єктивний синтез нових знань.

У цьому контексті основним засобом формування в учнів інтегрованих знань є поєднання наукових понять та їхніх образів, що відбувається через психологічні процеси та підмеханізми інтеграції. У поетапному формуванні понять важливим є етап збагачення, на якому відбувається інтеграція різнорідних знань за допомогою підмеханізмів (асоціацій, аналогій, метафор). Наприклад, використання гуманітарних знань у матеріалознавчих

дослідженнях сприяє створенню позитивної афективної сфери та підвищує ефективність засвоєння спеціалізованих знань.

На нашу думку, при здійсненні інтеграційного процесу в системі професійно-технічної освіти важливо діяти в трьох інтеграційних напрямках: загальнонауковому, міждисциплінарному та дисциплінарному [16].

У загальнонауковому напрямі горизонтальні інтеграційні зв'язки здійснюються на всіх циклах підготовки кваліфікованих робітників (загальноосвітній, загальнопрофесійній та професійній (професійна теорія, професійна практика)). Основним засобом реалізації горизонтальної складової інтеграції є встановлення і підтримка міждисциплінарних і міжциклових зв'язків.

Вертикальні інтеграційні зв'язки можна простежити за такими напрямками

- розвиток наукових ідей – зміст загальноосвітніх предметів – реалізація інтеграції в загальноосвітній підготовці учнів;

- техніко-технологічна - впровадження наукових концепцій у практику виражається у змісті загальнопрофесійної підготовки, де відбувається перехід до категорії інтеграції в процесі навчання загальнопрофесійних дисциплін;

- практична реалізація наукових ідей у матеріальному виробництві відображається у змісті предметів професійної (професійно-теоретичної та професійно-практичної) підготовки. Це проявляється у впровадженні інтеграції в програми виробничого навчання та міждисциплінарних курсах.

Міждисциплінарна спрямованість інтеграції змісту професійно-технічної освіти передбачає цілісне, системне уявлення про виробництво, яке вивчають учні. Це зумовлює встановлення міждисциплінарних зв'язків при створенні уніфікованих навчальних планів і програм для професійних груп і професій широкого профілю.

Міждисциплінарна спрямованість інтеграції змісту професійної освіти характеризується системним переходом від загальної закономірності інтеграційних процесів в освіті до часткової та методологічної. Зокрема,

логічна, наукова та професійна обумовленість змісту дисциплін; взаємозв'язок теоретичної та практичної підготовки; наступність знань і вмінь; взаємозв'язок загальноосвітніх, загальнопрофесійних і професійних знань.

Педагоги-дослідники питань інтеграції визначили етапи впровадження інтегративного підходу в педагогічний процес ЗПТО.

Наприклад, І.М. Козловська виділяє п'ять послідовних етапів [20].

Перший етап пов'язаний з визначенням базових елементів знань в обраній загальноосвітній галузі, необхідних для формування світогляду та подальшого набуття професійних знань. Ці базові знання складаються з двох груп. До першої групи належать знання, які є обов'язковими для всіх учнів, незалежно від профілю їхньої професійної підготовки. Її метою є формування наукового світогляду та подальший розвиток пам'яті, мислення, спостережливості та уваги. Іншими словами, це мінімальний рівень загальних знань, який потрібен завжди. Друга група знань є основою для формування професійного корпусу знань, від сформованості якого залежить пізнавальна здатність студента до оволодіння професією. На основі цих двох груп знань відбувається внутрішня інтеграція знань.

Другий етап – внутрішньопредметна інтеграція знань у межах загальноосвітньої галузі. На основі детального аналізу навчального матеріалу усуваються другорядні навчальні матеріали і встановлюється оптимальне співвідношення якісних і кількісних елементів.

На третьому етапі відбувається інтеграція знань, умінь і навичок учнів у галузях природознавчої, математичної, суспільствознавчої та гуманітарної освіти. При цьому узгоджуються визначення та позначення відповідних понять, знімаються протиріччя в їх трактуванні та розробляються спільні алгоритми вивчення явищ і процесів.

На четвертому етапі відбувається інтеграція з елементами загальнотехнічної галузі. Для конкретних професійних груп необхідно встановити особливості досліджень у взаємодії природничо-наукових, математичних і загальнотехнічних дисциплін та визначити певні форми

інтеграції, такі як синхронні тематичні плани, інтегровані курси та інтегровані спецкурси.

П'ятий етап інтеграції завершує формування системи загальноосвітніх, загальнотехнічних і спеціальних знань в умовах наступності і взаємодії всіх освітніх рівнів на основі результатів попередніх етапів.

Іншим важливим напрямом інтеграції в системі професійно-технічної освіти є інтеграція науки і виробництва. Ця інтеграція сприяє зростанню технічного, технологічного та організаційного рівня виробництва і вимагає розширення теоретичної бази знань фахівців. У наукомісткому секторі національної економіки змінюється структура і зміст праці працівників, що вимагає поєднання теоретичної і практичної діяльності в процесі професійного навчання.

На думку М. Лазарева та Н. Божко, інтеграція теоретичного і практичного навчання у ЗПТО – це комплексне створення теоретико-практичної системи [30].

Інтеграція теоретичного і виробничого навчання забезпечує підготовку фахівців з інтегрованих професій і виконує вимогу розширення професійних функцій фахівців у сучасному виробництві. Потреба в цілісності професійних знань і вмінь фахівців включає як теоретичну, так і практичну підготовку. Інтеграція теоретичної та практичної підготовки створює основу для орієнтації професійної діяльності на задоволення вимог швидкого оновлення знань і вмінь та пріоритетності інтелектуалізації професійної підготовки.

Сучасний етап соціального та економічного розвитку передбачає підготовку фахівців, які майстерно володіють не лише базовими аспектами своєї професії, але й можуть успішно використовувати свої знання для оволодіння новими аспектами виробництва та трудових функцій. З врахуванням високих технологій, автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів, вимагається високий рівень кваліфікації робітничих кадрів. Для професійної діяльності кваліфікованих робітників характерне ускладнення трудових функцій, необхідність оперативного оновлення та

відтворення знань і навичок, а також зростання важливості теоретичних знань, що досягається належним рівнем підготовки випускників ЗПТО. Теоретична та практична підготовка, як ключові складові професійної підготовки системи професійно-технічної освіти, мають як спільні, так і відмінні риси. Взаємозв'язки між ними, які забезпечують єдність теоретичної та практичної діяльності, професійних знань і навичок, а також формування ключових, загальнопрофесійних і спеціальних компетентностей, реалізуються через інтеграцію теоретичного і практичного навчання у системі професійно-технічної освіти.

Отже, особливості інтеграції у системі професійної (професійно-технічної) освіти характеризуються наступним:

- кількість навчальних предметів і обсяг навчального матеріалу значно більші порівняно із системою загальної середньої освіти і питання інтеграції значно складніші;
- профіль і тип закладу освіти визначають варіативність предметів для вивчення і впливають на вид інтеграції;
- поєднання професійно-технічної та загальної освіти передбачає поєднання загальноосвітніх знань із технічними знаннями та виробничим навчанням;
- постійне зростання кількості інформації;
- зміст загальної освіти має будуватися з урахуванням професії та виділенням у загальноосвітніх і загальнотехнічних предметах професійно значущих тем.

Варто відмітити, що підготовка робітничих кадрів на підставі компетентнісного підходу та євроінтеграційні процеси в освіті актуалізують необхідність оновлення знань і вмінь педагогічних працівників ЗПТО щодо впровадження інноваційних підходів до організації професійної підготовки майбутніх робітників.

З вищесказаного можна зробити висновок, що систематичне використання інтегративного підходу до організації навчального процесу в

ЗПТО сприяє розвитку в учнів здатності критично осмислювати матеріал, який вони вивчають. Учні порівнюють, аналізують і доповнюють новий матеріал вже відомими їм знаннями. Ця активна розумова діяльність з узагальнення нового з відомими впливами відповідних дисциплін сприяє кращому засвоєнню програмного матеріалу.

Інтегроване навчання в даний час застосовується в широкому спектрі областей в освітній діяльності закладів професійної освіти:

- здобуття учнями інтегрованої професійної освіти;
- впровадження інтегрованих та спеціальних курсів у навчальний процес;
- планування та проведення інтегрованих занять;
- проблемно-пошукова та дослідницька діяльність на заняттях, яка інтегрує знання з різних дисциплін.

2.3. Критерії і показники рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у ЗПТО

Визначивши проблему формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників професійно-технічних навчальних закладів галузі харчових технологій, ступінь її розробленості в теорії та відображення в практиці педагогіки професійної освіти, було поставлено завдання дослідження, а саме: розробити критерії, показники та рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників професійно-технічних навчальних закладів сфери харчових технологій.

Критерій (від грец. *kriterion* - засіб судження) – це еталон або мірило для оцінки, визначення або класифікації чого-небудь. Критерії мають бути об'єктивними, відображати суттєву інформацію та використовуватися для оцінки ефективності. Кожен критерій включає набір якісних показників, які розкривають його зміст і характеризують результати [38]. Показники є

структурними елементами критерію, а ступінь прояву, якісної сформованості та визначеності критерію виражається конкретними індикаторами.

Між показниками та критеріями існує тісний взаємозв'язок, і якість показника залежить від того, наскільки об'єктивно та повно він характеризує використовуваний критерій.

Наступним кроком дослідження було визначення компонентів (стимулювально-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивний), критеріїв (настановно-спонукальний, змістово-процесуальний, креативно-оцінний) та відповідних їм показників, а також добір діагностичного інструментарію, що використовувався в експериментальній роботі (див. табл. 2.1). Охарактеризуємо їх.

Таблиця 2.1

**Компоненти, критерії та показники сформованості
конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у сфері
харчових технологій у закладах професійно-технічної освіти**

Компоненти	Критерії	Показники	Діагностувальний інструментарій
Стимулювально-мотиваційний	Настановно-спонукальний	Прагнення до успіху у майбутніх кваліфікованих робітників	Діагностика мотивації успіху (за Т. Елерсом)
		Прагнення до уникнення невдач у майбутніх кваліфікованих робітників	Методика вивчення оцінки мотивації уникнення невдач (За Т. Елерсом)
Когнітивно-діяльнісний	Змістово-процесуальний	Глибина та повнота обсягу знань, умінь та навичок; узагальненість знань, умінь та навичок майбутніми кваліфікованими робітниками	Діагностика за оцінками підсумкових тематичних атестацій з предметів професійного циклу

Компоненти	Критерії	Показники	Діагностувальний інструментарій
		Виконання операцій із дотриманням дій їх послідовності майбутніми кваліфікованими робітниками	Діагностика за оцінками підсумкових тематичних атестацій з виробничого навчання
Особистісно-рефлексивний	Креативно-оцінний	Схильність до творчості	Методика діагностики особистісної креативності (Е.Е. Туник)
		Спроможність до конкуренції	Експрес-діагностика особистісної конкуренто-спроможності (за Н. П. Фетіскіним)

Так, у межах стимулювально-мотиваційного компонента ми виокремили навчальний та мотиваційний критерії з відповідними показниками:

- прагнення до успіху у майбутніх кваліфікованих робітників;
- прагнення до уникнення невдач у майбутніх кваліфікованих робітників.

Когнітивно-діяльнісний фактор включає змістовий і процесуальний критерії та показники:

- глибина та повнота обсягу знань, умінь та навичок; узагальненість знань, умінь та навичок майбутніми кваліфікованими робітниками;
- виконання операцій із дотриманням дій їх послідовності майбутніми кваліфікованими робітниками;

У межах особистісно-рефлексивного компонента визначено креативно-оцінний критерій із показниками:

- схильності до творчості;
- спроможність до конкуренції.

Діагностичний інструментарій використовувався для визначення наявних рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сфери харчових технологій у межах визначених компонентів, критеріїв та показників.

Для оцінювання рівня конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сфери харчових технологій за мотиваційно-спонукальним компонентом було використано такі методики:

- «Методика вивчення мотивації до успіху» запропонована Т. Елерсом, оцінює силу мотивації для досягнення цілі та успіху;
- «Методика вивчення оцінки мотивації уникнення невдач» запропонована Т. Елерсом, дозволяє оцінити рівень захисту особистості, мотивацію до уникнення невдач, страху перед невдачею.

Для визначення рівня конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної (професійно-технічної) освіти сфери харчових технологій за особистісно-рефлексивними та інтроспективними чинниками було використано такі методики:

- Методика діагностики особистісної креативності (Е. Е. Туник);
- Експрес-діагностика особистісної конкурентоспроможності (за Н.П. Фетіскіним).

«Методика вивчення мотивації до успіху» запропонована Т. Елерсом, оцінює силу мотивації для досягнення цілі та успіху (Додаток А).

Дана методика налічує 41 питання, на кожне з яких потрібно відповісти «так» або «ні». Результат тесту «Мотивація до успіху» варто аналізувати разом з результатами таких тестів як «Мотивація до уникнення невдач».

«Методика вивчення оцінки мотивації уникнення невдач» запропонована Т. Елерсом, дозволяє оцінити рівень захисту особистості, мотивацію до уникнення невдач, страху перед невдачею (Додаток Б).

Тест відноситься до багатозначальних методик. Ступінь виразності мотивації до успіху оцінюється кількістю балів, що збігаються із ключем.

Методика діагностики особистісної креативності (Е. Е. Туник) дозволила виявити особистісну креативність майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій, їхню креативну схильність (оцінка творчого ставлення до роботи, прагнення до високої якості в кінцевому продукті) на основі результатів опитування, що складається з 50 питань із запропонованою шкалою Стало: 73 бали і більше – достатній рівень; 46-71 бал – задовільний рівень; 45 балів і менше – низький рівень (Додаток В).

Експрес-діагностика особистісної конкурентоспроможності (за Н.П. Фетіскіним), що ґрунтується на результатах опитування з 11 питань запропонованої шкали, дозволила виявити конкурентоспроможність, чіткість цілей та ціннісних орієнтацій, працелюбність, схильність до ризику, постійний особистісний розвиток та прагнення до безперервного професійного зростання майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій (Додаток Г).

Зазначені методики були використані без будь-яких змін.

Рівень конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій оцінюється за такими показниками: «глибина та повнота знань, умінь і навичок, узагальненість знань, умінь і навичок майбутніх кваліфікованих робітників»; «виконання завдань, що передбачають дотримання послідовності дій майбутніми кваліфікованими робітниками», за 12-бальною системою оцінювання, що використовується в освітньому процесі у закладах професійно-технічної освіти; підсумкові тематичні з предметів професійного циклу та виробничого навчання здійснюався за результатами екзаменаційної сесії.

У дослідженні конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій класифіковано за трьома рівнями: високий, середній та низький.

На *високому рівні* конкурентоспроможності майбутні кваліфіковані робітники закладів професійної освіти сфери харчових технологій мають яскраво виражену допитливість, схильність до творчості, постійний пошук нових методів і способів мислення, дослідження різних можливостей

вирішення проблем, розвинену увагу, знання складних явищ і проблем, яскраво виражену схильність до ризику, конкурентоспроможність, чітку цілеспрямованість, відданість власним ідеям, наполегливість у досягненні цілей, наявність позитивної мотивації досягнення та відповідної самомотивації є характерними рисами майбутніх кваліфікованих робітників.

Майбутні кваліфіковані робітники цього рівня мають глибокі та міцні базові знання, уміння та практичні навички, докладають зусиль для поглиблення своїх професійних знань, здатні організовано та самостійно виконувати завдання, набувати практичного досвіду в конкретних аспектах своєї роботи та використовувати інформаційно-освітні ресурси у своїй професійній діяльності. При виконанні роботи учні проявляють ініціативу та самомотивацію, легко долають перешкоди, мають високу цілеспрямованість, адекватно оцінюють свої невдачі, керуються бажанням досягти успіху, впевнені у своїх здібностях і в тому, що ефективно виконують поставлені завдання та мають якості, необхідні для того, щоб стати підприємцями.

Середній рівень є базовим у формуванні конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій. Учні на цьому рівні характеризуються підприємливістю, креативністю, здатністю до ризику, конкурентоспроможністю та допитливістю. Майбутні кваліфіковані робітники цього рівня володіють базовими знаннями, уміннями та практичними компетентностями, здатні визначати послідовність виконання певних завдань та мають слабе розуміння необхідності використання інформаційно-освітніх ресурсів у майбутній професійній діяльності. Мотиваційна спрямованість не виражена, тобто студенти можуть налаштовувати себе на успіх і водночас боятися невдачі. Бажання або прагнення уникнути невдачі є домінуючим при виконанні роботи. Учні визнають необхідність подолання перешкод і досягнення поставлених цілей.

Низький рівень конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сфери харчових технологій

характеризується креативністю, низькими конкурентними навичками, відсутністю допитливості, підприємливості, творчої уяви, готовності до ризику та ініціативності. Учні бояться невдачі та зробити більше, ніж очікувалося. Вони бояться негативних наслідків при виконанні будь-якої роботи і не бачать успіху в своїй роботі. Майбутні кваліфіковані робітники цього рівня мають обмежений обсяг знань, умінь і навичок, більшість з яких мають загальний характер і можуть частково виконувати певні завдання, порушуючи при цьому послідовність дій. Учні не усвідомлюють необхідності використання інформаційно-освітніх ресурсів у майбутній професійній діяльності.

Таким чином нами визначено компоненти, критерії і показники рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у ЗПТО.

Висновки до другого розділу

У другому розділі визначено педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладах професійної освіти галузі харчових технологій, а саме:

- орієнтація змісту освіти на формування конкурентоспроможності учнів у закладах професійної освіти;
- формування у майбутніх кваліфікованих робітників сукупності знань і практичних навичок для організації власної справи шляхом використання інтегрованої технології педагогічної взаємодії;
- створення рефлексивно-оціночного середовища в освітньому процесі закладів професійної освіти.

Вивчення теорії інтеграції знань учнів у ЗПТО показує, що найбільш поширеними є міжпредметні зв'язки між елементами знань з різних предметів та профілізація загальноосвітніх і професійних знань. Одним із підходів до

забезпечення загального змісту професійної підготовки, що відповідає сучасним вимогам виробництва, є врахування інтеграції теоретичної підготовки робітників галузі харчової промисловості з виробничою діяльністю в конкретних виробничих умовах, що значно сприяє ефективному формуванню професійних знань і вмінь. Така форма інтеграції знань, умінь і навичок сприяє ефективному розвитку в конкретних виробничих умовах, наближаючи майбутніх робітників до реальних виробничих потреб і атмосфери проблеми, вирішення якої вимагає наявності інтегрованих професійних знань і вмінь.

Критеріями сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти є показники:

- прагнення до успіху у майбутніх кваліфікованих робітників;
- прагнення до уникнення невдач у майбутніх кваліфікованих робітників;
- глибина та повнота обсягу знань, умінь та навичок;
- узагальненість знань, умінь та навичок майбутніми кваліфікованими робітниками;
- виконання операцій із дотриманням дій їх послідовності майбутніми кваліфікованими робітниками;
- схильність до творчості;
- спроможність до конкуренції.

На основі визначених критеріїв і показників схарактеризовано рівні сформованості конкурентоспроможності (високий, середній, низький) майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО НА РИНКУ ПРАЦІ ВИПУСКНИКА ЗПТО У ГАЛУЗІ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Розробка рекомендації щодо удосконалення підготовки конкурентоспроможного на ринку праці випускника ЗПТО у галузі харчових технологій

Успішній реалізації педагогічних умов сприяла низка сучасних засобів, форм і методів навчання, адекватних предметній галузі.

Робота щодо удосконалення підготовки конкурентоспроможного на ринку праці випускника ЗПТО у галузі харчових технологій складалася з декількох етапів.

Методи навчання – це способи взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, спрямовані на вирішення освітніх, виховних і розвивальних завдань, за допомогою яких здобувається інформація та формуються вміння і навички. Форма навчання – це спосіб взаємодії між учнями та вчителями, в якому реалізується зміст і методи навчання, а також те, як має бути організована вся робота з урахуванням того, хто, де, коли і з якою метою навчається.

Натомість, у якій би формі не працювали педагоги та учні, певних результатів можна досягти лише завдяки вмілому використанню засобів і методів навчання.

На кожному етапі реалізації педагогічних умов формування конкурентоспроможності використовувався відповідний комплекс засобів, форм і методів навчання.

Сутність експериментальної роботи з формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти сфери харчових технологій полягала у

формуванні конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників за такими компонентами та критеріями: стимулювально-мотиваційний (настановно-спонукальний), когнітивно-діяльнісний (змістовно-процесуальний), особистісно-рефлексивний (креативно-оцінний).

На *мотиваційно-змістовому етапі* було реалізовано педагогічну умову – *орієнтація змісту освіти на формування конкурентоспроможності учнів у закладах професійної освіти*. Основні педагогічні дії на цьому етапі переважно були пов'язані з формуванням у майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій внутрішньої мотивації, наявністю мотивації до успіху і боязні невдач, позитивної мотивації досягнення, розвитком здатності до конкуренції.

Формування мотивації вимагало перетворення мотивації майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій на мотиваційну сферу, що має стійку структуру і в якій домінує індивідуальна позитивна мотивація. Для цього використовувалися такі педагогічні методи: загальна атмосфера позитивного ставлення до навчання і знань, участь учнів у спільній навчальній діяльності в навчальних групах (через форми роботи в парах, групах і командах), розвиток взаємовідносин між педагогом і учнем на основі порад, різноманітних методів стимулювання (схвалення, створення ситуацій успіху, зацікавлення, ділові ігри, створення проблемних ситуацій та їх спільне і самостійне подолання, засвоєння нового матеріалу з опорою на життєвий досвід.

На *діяльнісно-практичному етапі* педагогічного експерименту відбувалося поглиблення теоретичних знань та практичних умінь щодо організації власної справи. Цей етап було спрямовано на реалізацію другої педагогічної умови - *формування у майбутніх кваліфікованих робітників сукупності знань і практичних навичок для організації власної справи шляхом використання інтегрованої технології педагогічної взаємодії*.

Вирішити цю проблему допомогли лекції та дискусії у формі занять та написання есе. Саме лекції та дискусії дозволили учням обговорити питання,

пов'язані з практикою їхньої професійної кар'єри з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності. У загальному переліку рефератів були представлені теми, пов'язані із застосуванням набутих знань на практиці, такі як: цінність власних професійних та особистісних ресурсів; мистецтво проходження співбесіди з роботодавцями; складання резюме.

Застосування передових методів навчання створює передумови для досягнення запланованого результату шляхом ефективного використання та розподілу ресурсів. Це розширює можливості вирішення складного педагогічного завдання — формування професійної компетентності випускника, який буде успішним і конкурентним на ринку праці.

Сьогодні висвітлюється важливість прогресивного розвитку професійної освіти з метою формування висококваліфікованих спеціалістів, які будуть конкурентоздатними на ринку праці. Ці фахівці повинні володіти не лише глибокими знаннями у своїй сфері, але й мати орієнтацію в суміжних областях, бути готовими до постійного професійного росту та демонструвати соціальну і професійну мобільність. Реалізація цієї мети передбачає, перш за все, підвищення якості освіти. Розв'язання цього питання є багатограним, оскільки якість освіти визначається за допомогою комплексу показників, що відображають різні аспекти учбової діяльності:

- зміст освіти;
- технології навчання;
- матеріально-технічне забезпечення;
- кадровий потенціал тощо.

Впровадження інформаційних технологій в професійну освіту, розробка програмного забезпечення для навчання та забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів є ключовою умовою для її сучасної трансформації та, відповідно, підвищення конкурентоспроможності.

В організації освітнього процесу поширюються інтерактивні мультимедіа-технології, відеоконференції, вебінари, системи комп'ютерного тестування, автоматизованого програмування технологічних процесів тощо.

Зупиняючись на обсязі сучасного навчального матеріалу, важливості його засвоєння, відпрацювання навичок хочеться рекомендувати такі методи навчання, як командні ігри, тести, тренінги, групові дослідження, які можуть застосовуватись педагогами ЗПТО.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у заклади професійної освіти змінить роль педагога, насамперед як наставника – викладача, майстра виробничого навчання або тренера, який може заохочувати та надихати учнів до інтенсивного та свідомого саморозвитку. Основним завданням викладача є стимулювання та спрямування процесів самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. На заняттях, де використовувалися інтерактивні формати та методи, такі як метод проектів, методи практичного мислення, мозкові штурми, дебати, дискусії, уроки-ігри, дебати та екскурсії, вчителі та учні брали участь у діалозі, ставали партнерами у навчанні, формували та розвивали навички критичного мислення та ведення дебатів. Атмосфера партнерства та співпраці сприяла розвитку успішних особистостей, здатних ризикувати та робити відповідальний вибір. Іншими словами, учасники навчально-виробничого процесу розуміли та поважали права один одного, бачили один в одному партнерів та усвідомлювали важливість конкуренції.

Велику увагу слід приділити бізнес-іграм, які дозволяють учням ефективно проявити свій професіоналізм, компетентність та вміння використовувати отримані знання. Особливі переваги групового дослідження полягають в тому, що учасники отримують можливість стикнутися з ситуацією, яка може виникнути в реальному житті. Такий підхід встановлює тісний зв'язок між теорією та практикою, де учасники навчання навчаються застосовувати свої знання у професійній діяльності, використовуючи різні методи вирішення завдань, послідовно моделюючи ситуації, що вимагають пошукових зусиль, розробляючи та впроваджуючи проекти тощо. Це сприяє розвитку самостійності, творчої та пізнавальної активності та логічного мислення.

Основні завданнями і напрямками цих методів є:

- сприяти професійному становленню майбутнього кваліфікованого робітника;
- інформаційна консультація щодо нових, сучасних і актуальних професій на ринку праці;
- формування якостей молодого фахівця, його адаптація до сучасних вимог ринку праці;
- інформаційно-консультативна підтримка молоді у започаткуванні власної справи;
- спрямовувати майбутніх фахівців до активного пошуку роботи;
- надавати допомогу у працевлаштуванні.

До робочих навчальних планів за рахунок годин, передбачених на резерв часу для вивчення предметів за потребою ринку праці, було введено інтегрований елективний курс «Основи організації підприємницької діяльності» (Додаток Д).

Метою курсу за вибором «Основи організації підприємницької діяльності» є надання учням професійно-технічних навчальних закладів спеціальних знань у галузі організації та розвитку підприємницької діяльності; формування вмінь аналізувати і планувати підприємницьку діяльність та приймати управлінські рішення в ринкових умовах; розвиток навичок самоорганізації; виховання економічно незалежних особистостей і законослухняних громадян; системна підготовка учнів до самозайнятості.

Під час вивчення курсу відбувалося самостійне навчання учнів. Це була одна з найважливіших складових навчально-виробничого процесу, під час якої відбувалося формування вмінь, навичок і знань, а крім того, гарантувалося оволодіння прийомами пізнавальної діяльності, інтерес до творчої праці, організації власної справи і, в свою чергу, розвиток ініціативи, підприємливості та конкурентоспроможності. Учні добровільно опрацьовували додаткову літературу з питань організації власного бізнесу та вирішували практичні завдання на відповідних практичних заняттях з

подальшою демонстрацією. Вони самостійно визначали структуру підприємства, розробляли стратегію розвитку бізнесу, механізм створення власної справи, проводили маркетингові дослідження, організовували рекламну кампанію, аналізували фактори, що впливають на підприємницьку діяльність та бізнес-середовище, оцінювали кон'юнктуру попиту на послуги ринку та наявні ресурси для здійснення підприємницької діяльності. використовували ресурси, доступні для підприємницької діяльності.

Наприклад, учні виконували практичну вправу «Формування варіантів бізнес-ідей». Перш ніж прийняти нову інноваційну ідею для економічної оцінки, здобувачі освіти відповідали на такі запитання:

- Чи є ідея технічно здійсненою?
- Які технічні бар'єри необхідно подолати?
- Чи може ідея бути захищена патентом або іншими способами?
- Чи були протестовані подібні ідеї і чому вони зазнали невдачі?
- Чи може існуюча технологія становити ризик?
- Якими є конкурентні технічні переваги?
- Чи обмежується перевага конкретними умовами?
- Чи працюють інші над подібними або спорідненими ідеями?

Аналіз відповідей дозволив учням більш виважено підійти до формування підприємницьких ідей та оцінити їхню реалістичність. Учні працювали в групах, пропонували та формували власні підприємницькі ідеї, розробляли схему оцінки потенціалу підприємницьких ідей та оцінювали потенціал обраних підприємницьких ідей для започаткування власного бізнесу.

У вправі «Маркетингові стратегії приватних підприємств» майбутні кваліфіковані робітники сфери харчових технологій розробляли програму (методи реклами, стимулювання збуту) просування послуг приватних підприємств та відповідали на питання: «Як просувати на ринок послуги, що пропонуються приватними підприємствами», обґрунтовуючи методи

ціноутворення приватних підприємств, стимулювання збуту та оцінити ефективність рекламної кампанії.

Оцінюючи рекламні кампанії, майбутні кваліфіковані робітники сфери харчових технологій перевіряли основні параметри успішної рекламно-інформаційної політики.

- Увага (скільки людей пам'ятають, що бачили рекламу);
- Ідентифікація (чи тісно пов'язана рекламована інформація з компанією);
- Доступність для розуміння;
- Достовірність;
- Цікавість.

В ході роботи учні планували рекламну кампанію в наступному порядку.

- Визначити цілі рекламної кампанії;
- Визначити «портрет» клієнта;
- Визначити головну ідею рекламної кампанії;
- Обираємо форму розміщення реклами;
- Визначити оптимальні часові рамки для проведення рекламної кампанії;
- Розрахувати можливі витрати на проведення рекламної кампанії;
- Розробити детальний план рекламної кампанії;
- Розробити всі елементи рекламної кампанії;
- Перевірити можливу ефективність обраних цілей, ідей та елементів рекламної кампанії;
- За необхідності вносити зміни в елементи рекламної кампанії.

Учні провели порівняльний аналіз ринкових стратегій та найближчих конкурентів за визначеними критеріями; визначили рівень цін основних конкурентів та конкурентів, що пропонують аналогічні послуги власній компанії; зробили висновки щодо найближчих конкурентів. Проводили опитування клієнтів в контексті практичних завдань на виробничій практиці.

- Спілкувалися з клієнтами під час виробничої практики і в процесі з'ясовували, чи задоволені клієнти послугою.
- Ведеться база даних, на основі якої проводяться опитування клієнтів. Ця інформація необхідна для вивчення потреб клієнтів;
- З'ясування ставлення клієнтів до послуги за допомогою анкетування та анонімних опитувань;
- Аналіз статистики надання послуг;
- Аналіз частоти відвідувань.

У процесі роботи майбутні кваліфіковані робітники сфери харчових технологій усвідомили, що конкурентоспроможність послуги залежить від її якості та вартості, і що для того, щоб перемогти конкурентів у змаганні за залучення клієнтів, конкурентна перевага послуги повинна бути більш привабливою для клієнтів, тобто послуга повинна бути більш привабливою для клієнтів, а конкурентна перевага послуги - для тих, хто її створює. Було виявлено, що це можна зробити двома способами.

Учні також зрозуміли, що якість обслуговування визначається тим, наскільки ввічливим і уважним є персонал при спілкуванні з клієнтами, як швидко він надає послуги, які передові форми обслуговування він використовує та його здатність надавати послуги.

Це включає в себе вміння надавати послуги та проводити консультації.

Під час практичних занять учні проаналізували успішні підприємства у своєму секторі та склали перелік підприємств у своєму секторі.

Вони також розробили перелік запитань, на які потрібно відповісти під час інтерв'ю з випускниками закладів професійної освіти та фізичними особами-підприємцями.

Системна робота з формування знань була б неможливою без використання специфічних методів навчання. У розроблених факультативних курсах були використані такі методи, як демонстрації, проекти та мозкові штурми. Щоб зробити формати і методи більш ефективними, їх потрібно

доповнювати різноманітними навчальними матеріалами. Зокрема, курс за вибором викладався з використанням технічних засобів навчання.

Нами був проведений семінар «Як продати себе так, щоб тебе захотіли купити» (Додаток Е).

Для формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій недостатньо лише теоретичних знань. Для того, щоб учні краще розуміли необхідність подальшого використання знань, отриманих у закладах професійної освіти, на практиці, а також для розвитку відповідальності, управлінських і лідерських навичок та вміння працювати в команді, майбутні кваліфіковані робітники виконували випускні проєктні роботи.

Підсумковий проєкт включав як індивідуальну роботу, так і роботу в малих групах і складався з наступних етапів:

1. визначення мети розробки бізнес-ідеї;
2. чітке визначення призначення бізнес-ідеї;
3. збір інформації для написання бізнес-ідеї;
4. вибір структури бізнес-ідеї та написання описового тексту;
5. презентація створеної бізнес-ідеї.

Бізнес-ідея для стартапу включає в себе наступні пункти:

- 1) огляд - опис бізнес-ідеї;
- 2) продукти, послуги – визначення послуг, які користуються попитом на ринку; переваги та особливості послуг; прайс-лист;
- 3) ринок – сегментація ринку, дослідження ринку, обґрунтування місця розташування бізнесу;
- 4) конкуренти – визначення конкурентної позиції компанії, виявлення ключових критеріїв для об'єктивної оцінки конкурентів;
- 5) маркетингова стратегія – характеристика загальної маркетингової стратегії, просування послуг на ринку, принципи ціноутворення та стимулювання збуту, дослідження потенційних клієнтів, розробка рекламної продукції (візитки, буклети тощо);

б) виробниче планування – опис основних виробничих операцій, машин та обладнання, сировини, матеріалів, комплектуючих, виробничих та невиробничих приміщень, виробничих процесів;

7) організаційне планування – організаційна схема управління, потреби бізнесу в різних категоріях персоналу, характеристика організації та функцій управління, структура;

8) юридичне планування – реєстраційні процедури для приватних компаній;

9) ризики та захист у бізнесі – основні види ризиків та склад можливих захисних заходів у приватній компанії; оцінка ризиків та страхування приватної компанії.

Учні презентували свої бізнес-ідеї щодо створення приватного підприємства та висловили свою думку щодо доцільності реалізації проекту.

Проекти оцінювалися за такими критеріями:

- актуальність, реалістичність, креативність бізнес-ідеї, презентація послуг;
- визначення потенційних клієнтів, визначення конкурентів, маркетингова стратегія, виробничий план, якість опису, презентація бізнес-ідеї;
- презентація бізнес-ідеї та презентація бізнес-ідеї.

Наприкінці практичної вправи учні відповіли на такі запитання:

- Чи досягли ви хороших результатів у процесі виконання проекту?
- Чи досягли ви гарних результатів під час виконання проекту?
- Що стало причиною невдачі проекту?
- Що б ви хотіли змінити у своєму проекті? З якою метою?

Під час роботи над проектом учні набули теоретичних знань та практичних навичок для започаткування власної справи, а також навичок презентації своєї професійної діяльності для перемоги в конкурсах.

Організоване навчання сприяло формуванню вміння втілювати бізнес-ідеї в бізнес-проекти і проходили у формі майстер-класів, виконання спільних завдань, спільних проектів та дослідницької діяльності.

Опанувавши інтегрований елективний курс «Основи організації підприємницької діяльності», майбутні кваліфіковані робітники сфери обслуговування зможуть успішніше діяти у звичних і нестандартних навчальних і практичних ситуаціях, швидко адаптуватися до сучасного життя, нових умов навчання і праці, нового колективу, долати труднощі, розчарування і невдачі.

На *рефлексивно-оцінювальному етапі* педагогічного експерименту було здійснено заходи щодо реалізації педагогічної умови – створення рефлексивно-оціночного середовища в освітньому процесі закладів професійної освіти.

Як відомо, майбутнім кваліфікованим робітникам неможливо бути конкурентоспроможними без подолання своїх недоліків, невпевненості в собі та своїй компетентності. Тому важливо створити сприятливі умови, які б вимагали постійної внутрішньої боротьби та подолання. Саме тому особливо важливо було створити в навчально-виробничому процесі таке середовище, яке спонукало б учнів до постійного пошуку та особистої оцінки свого попереднього досвіду, модифікації своєї професійної поведінки, рефлексії, роботи над собою і на цій основі самовдосконалення.

На цій основі вони працювали над подальшим саморозвитком.

Для ефективного формування конкурентоспроможності було виявлено, що учні з певними особистісними якостями необхідно виявляти на ранньому етапі, діагностувати їхні здібності та аналізувати їхній прогрес від семестру до семестру.

Діагностичні дані про академічну успішність учнів, досягнення протягом навчального року, успішність з дисциплін професійно-виробничого навчання, прагнення до успіху та страх невдачі, позитивну мотивацію

досягнення, схильність до творчості, конкурентоспроможність, підприємливість та інші показники.

Моніторинг динаміки професійного розвитку учнів закладів професійно-технічної освіти здійснювався за алгоритмом, що складається з таких етапів: оцінка вихідного рівня професійного розвитку учнів, система заходів щодо їх адаптації, систематичне управління цим процесом. Основними напрямками такого моніторингу були: визначення рівня знань та рівня підготовки учнів з предметів професійно-виробничого навчання шляхом тематичної та поетапної акредитації; динамічний аналіз успішності учнів на основі статистичних даних підсумкових семестрових оцінок; вивчення рівня адаптованості учнів; динамічний аналіз цих показників.

Для створення рефлексивно-оцінного середовища використовувалися такі методи: самоспостереження, ведення щоденника виробничого навчання та виробничої практики з метою самоаналізу власної виробничої діяльності, аналіз виробничих ситуацій, участь у професійних майстер-класах, створення професійного портфоліо, рефлексивні бесіди проведення, семінарів, тренінгів та рольових ігор.

Ключовим викликом у процесі створення рефлексивно-оцінного середовища було залучення майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій до участі у професійних майстернях. Особисті історії успіху від провідних експертів галузі та наочна демонстрація робочих технік надали можливість майбутнім кваліфікованим робітникам отримати сучасні знання та досвід, сприяли розвитку їхніх пізнавальних потреб та готовності постійно вдосконалюватися в обраній професії.

Практичне навчання у формі тренінгу стало інструментом для розвитку навичок та збагачення досвіду, допомагаючи підвищити когнітивну ефективність себе та інших, а також посилити процес набуття знань. Під час тренінгу склалося неформальне та невимушене спілкування, що відкрило перед групою безліч варіантів розвитку та вирішення проблем, що

накопичилися. Учні з ентузіазмом сприйняли метод навчання, оскільки він зробив процес навчання цікавим і легким.

З метою створення рефлексивно-оціночного середовища на виробничому навчанні в закладах професійної освіти викладачі зосередилися на вирішенні найцікавіших проблемно-виробничих ситуацій з досвіду роботи навчальних майданчиків.

Вирішення виробничих ситуацій розвивало професійне мислення, аналітичні навички, вміння робити висновки та оцінювати дії експертів. У процесі обговорення учні не тільки вчилися виступати та дискутувати публічно, а й розвивали впевненість у власних силах, зміцнювали навички публічних виступів, вчилися аргументовано відстоювати свою точку зору. Завдання вчителя на цьому етапі полягало у визначенні робочих груп учнів та створенні карток-завдань та інструктивно-технічних карток для серії робочих постановок. Така робота стимулювала зацікавленість учнів, і ті учні, які мали попередні знання, не тільки досягали гарних оцінок завдяки творчій роботі, а й набували досвіду та підвищували впевненість у використанні своїх теоретичних знань на практиці.

Працівники хочуть відчувати важливість і необхідність виконуваної ними роботи, яка повинна надавати можливості для саморозвитку, самопостереження та самореалізації в процесі трудової діяльності. Тому формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій є складним процесом, під час якого необхідно не тільки висвітлити базові теоретичні відомості, а й зрозуміти, чи володіють учні необхідними навичками для ведення конкурентної боротьби, а також створити всі умови, необхідні для перевірки отриманих знань на практиці. потрібно було створити всі умови, необхідні для перевірки набутих знань на практиці.

Отже, поетапна організація роботи щодо реалізації педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти сприяла формуванню

конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій, а також підвищенню рівня професійних знань та набуттю необхідних практичних навичок і вмінь.

3.2. Результати експериментального доведення ефективності запропонованих рекомендацій

Дослідження проводилося в три етапи.

1 етап – констатувальний експеримент. Метою констатувального етапу педагогічного експерименту було з'ясування стану сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій, визначення якісних та кількісних характеристик рівнів сформованості зазначеного феномена.

База дослідження – «Смілянський технологічний фаховий коледж Національного університету харчових технологій»

Контрольна група – 181 Харчові технології – спеціалізація виробництво цукристих речовин та експертиза якості харчової продукції (Участь у розробці і впровадженні технологічних процесів і режимів виробництва цукристих речовин, експертиза якості продукції), 25 учнів.

Експериментальна група – 181 Харчові технології - спеціалізація виробництво хліба, кондитерських, макаронних виробів і харчових концентратів (Участь у розробці і впровадженні технологічних процесів хлібопекарського, кондитерського, макаронного та харчоконцентратного виробництва, контроль якості продукції), 25 учнів.

2 етап – формувальний експеримент, метою якого практична реалізація в умовах освітнього процесу закладу професійної освіти визначених педагогічних умов.

За результатами педагогічного експерименту, спрямованого на формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у

зкладах професійної освіти сфери обслуговування, було отримано кількісні показники. Аналіз дозволив встановити, чи дійсно розроблена експериментальна методика сприяла формуванню конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій.

Методики перевірки сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників були використані на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту однакові як до учнів експериментальної так і контрольної груп.

У табл. 3.1 та на рис. 3.1 наведено результати порівняння рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійно-технічної освіти сфери харчових технологій за стимулювально-мотиваційним компонентом.

Таблиця 3.1

Рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за стимулювально-мотиваційним компонентом (на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту)

Рівні	ЕГ				КГ			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	3	12%	8	32%	2	8%	2	8%
Середній	10	40%	14	56%	9	36%	11	44%
Низький	12	48%	3	12%	14	56%	12	48%

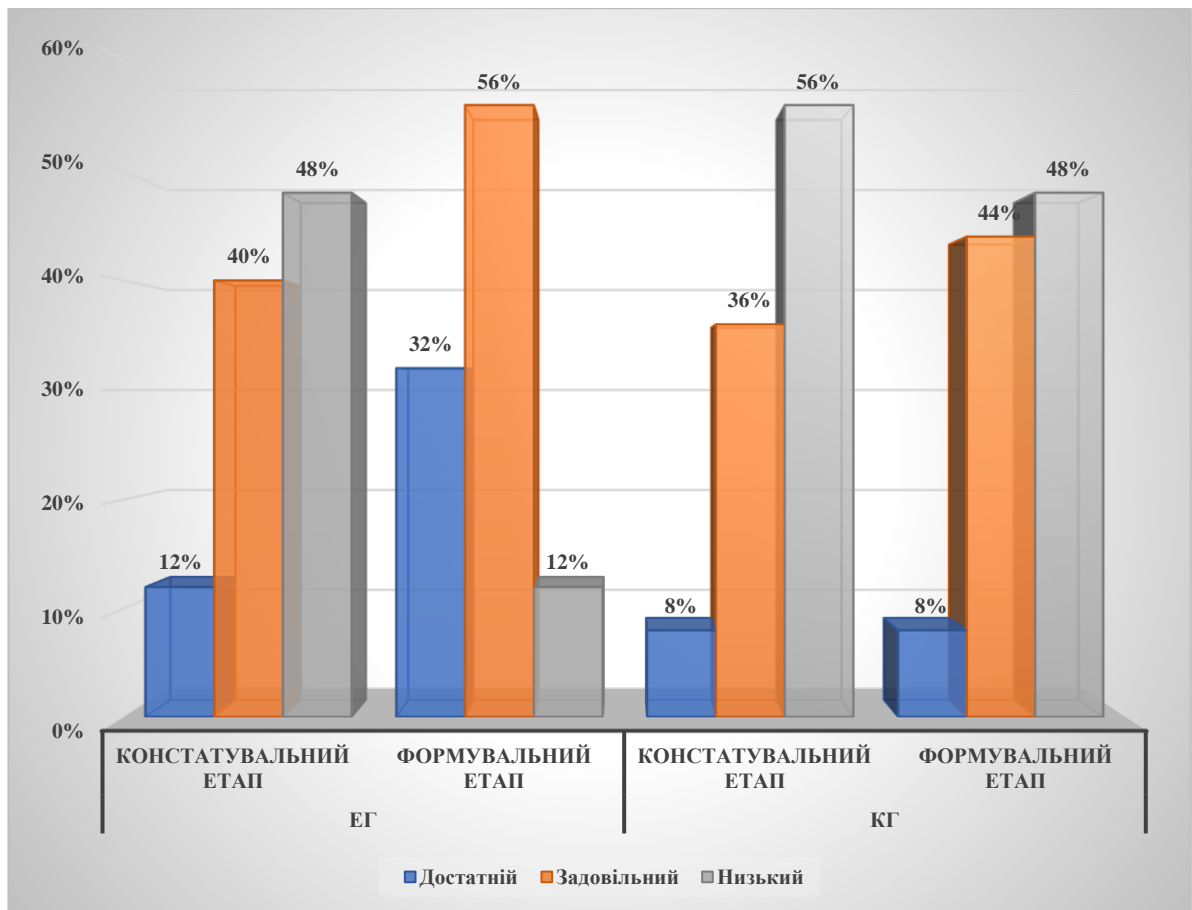


Рис. 3.1. Динаміка рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за стимулювально-мотиваційним компонентом (на констатувальному і формувальному етапах педагогічного експерименту).

Як засвідчують дані табл. 3.1 та рис. 3.1 під час формувального експерименту на високому рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій виявлено у 32% респондентів ЕГ (на констатувальному етапі було 12%) та 8% респондентів КГ (було 8% КГ), на середньому рівні - 56% ЕГ (було 40%) та 44% КГ (було 36%), на низькому рівні виявилось 12% респондентів ЕГ (було 48%) та 48% КГ (було 56%).

Так, в експериментальній групі кількість учнів високого рівня збільшилася на 20%, на середньому рівні – на 16%, а на низькому рівні зменшилася на 36%. У контрольній групі зміни, що відбулися в рівнях сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих

робітників у закладах сфери харчової промисловості за означеним компонентом, не такі суттєві порівняно з експериментальною групою. На високому рівні результати залишилися незмінними, на середньому рівні збільшилися на 8%, на низькому рівні результати зменшилися на 8%.

Порівняльні результати рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за когнітивно-діяльним компонентом подано в табл. 3.2 та рис. 3.2.

Таблиця 3.2

Рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за когнітивно-діяльним компонентом (на констатувальному і формуальному етапах педагогічного експерименту)

Рівні	ЕГ				КГ			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	2	8%	8	32%	2	8%	3	12%
Середній	10	40%	13	52%	8	32%	10	40%
Низький	13	52%	4	16%	15	60%	12	48%

Як засвідчують дані табл. 3.2 та рис. 3.2, на високому рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій виявлено 32% респондентів ЕГ (було 8%) та 12% респондентів КГ (було 8% КГ), на середньому рівні – 52% ЕГ (було 40%) та 40% КГ (було 32%), на низькому рівні виявилось 16% респондентів ЕГ (було 52%) та 48% КГ (було 56%).

Так, в експериментальній групі кількість учнів високого рівня збільшилася на 16%, на середньому рівні – на 12%, а на низькому рівні зменшилася на 36%. У контрольній групі зміни, що відбулися в рівнях сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах сфери харчової промисловості за означеним

компонентом, не такі суттєві порівняно з експериментальною групою. На високому рівні результати збільшилися на 4%, на середньому рівні збільшилися на 8%, на низькому рівні результати зменшилися на 12%.

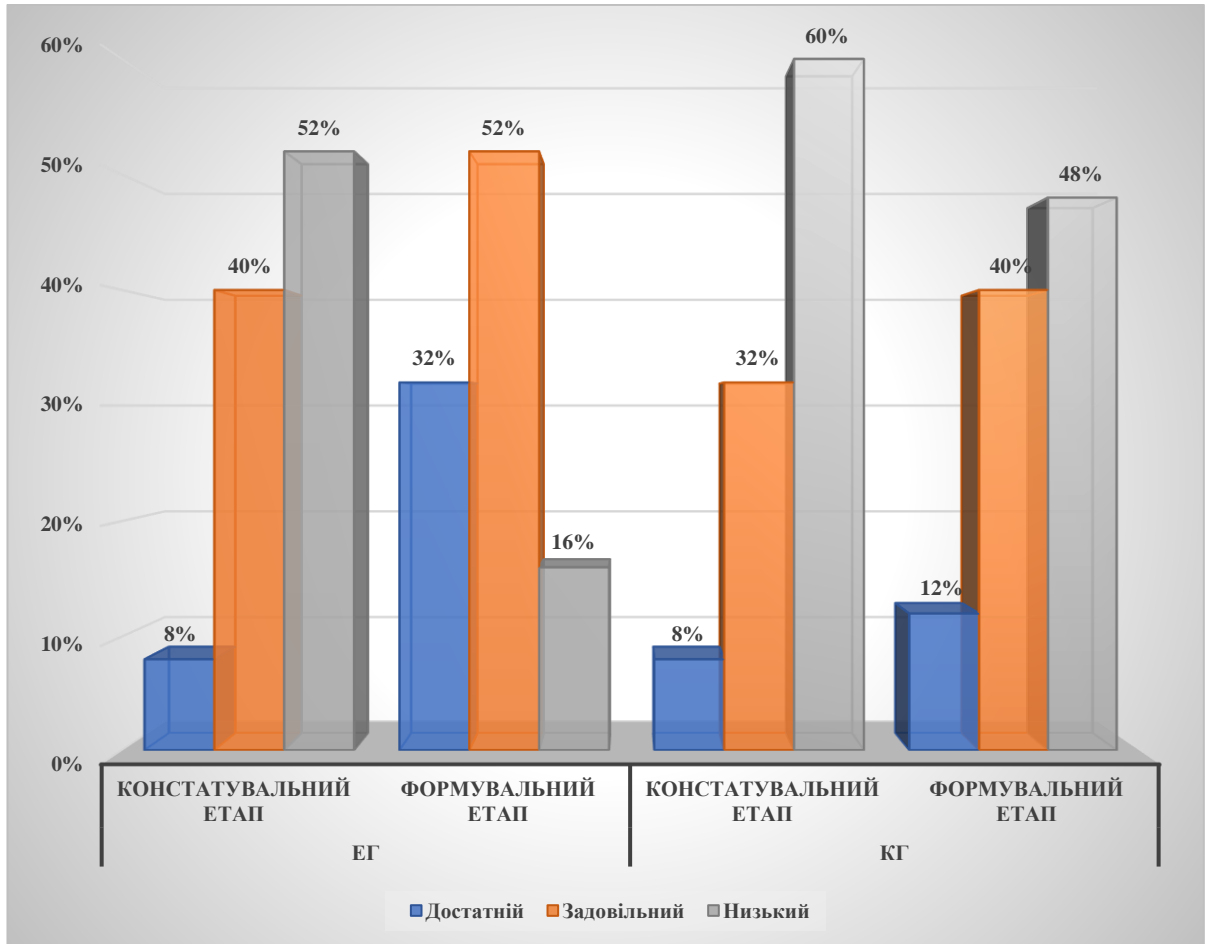


Рис. 3.2. Динаміка рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за когнітивно-діяльним компонентом (на констатувальному і формувальному етапах педагогічного експерименту).

Порівняльні результати рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за особистісно-рефлексивним компонентом подано в табл. 3.3 та на рис. 3.3.

Рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за особистісно-рефлексивним компонентом (на констатувальному і формувальному етапах педагогічного експерименту)

Рівні	ЕГ				КГ			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	3	12%	8	32%	2	8%	3	12%
Середній	9	36%	14	56%	9	36%	10	40%
Низький	13	52%	3	12%	14	56%	12	48%

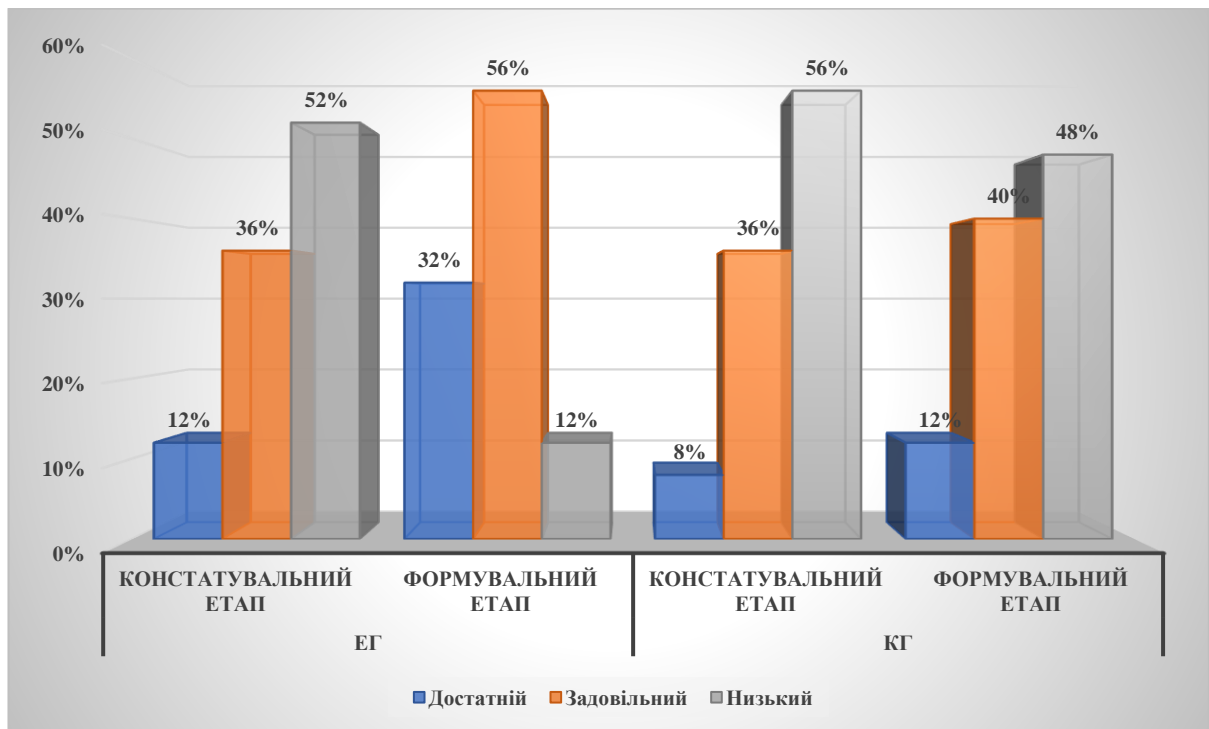


Рис. 3.3. Динаміка рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за особистісно-рефлексивним компонентом (на констатувальному і формувальному етапах педагогічного експерименту).

Як засвідчують дані табл. 3.3 й рис. 3.3, на високому рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих

робітників сфери харчових технологій виявлено 32% респондентів ЕГ (було 12%) та 12% респондентів КГ (було 8%), на середньому рівні – 56% ЕГ (було 36%) та 40% КГ (було 36%), на низькому рівні виявилось 12% респондентів ЕГ (було 52%) та 48% КГ (було 56%).

Так, в експериментальній групі кількість учнів високого рівня збільшилася на 20%, на середньому рівні – на 20%, а на низькому рівні зменшилися на 40%. У контрольній групі зміни, що відбулися в рівнях сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій за означеним компонентом, не такі суттєві у порівнянні з експериментальною групою. На високому рівні результати збільшилися на 4%, на середньому рівні збільшилися на 4%, на низькому рівні результати зменшилися на 8%.

Таблиця 3.4

Порівняльні дані рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій (на констатувальному і формуальному етапах педагогічного експерименту)

	ЕГ		КГ	
	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап
Високий	11%	32%	8%	11%
Середній	39%	55%	35%	41%
Низький	51%	13%	57%	48%

Отримані результати констатувального та формуального етапів педагогічного експерименту з формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій дозволили обчислити середнє арифметичне значення показників рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій. Порівняльні дані рівнів сформованості конкурентоспроможності

майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій на констатувальному і формувальному етапах педагогічного експерименту подано в табл.3.4 та на рис. 3.4.

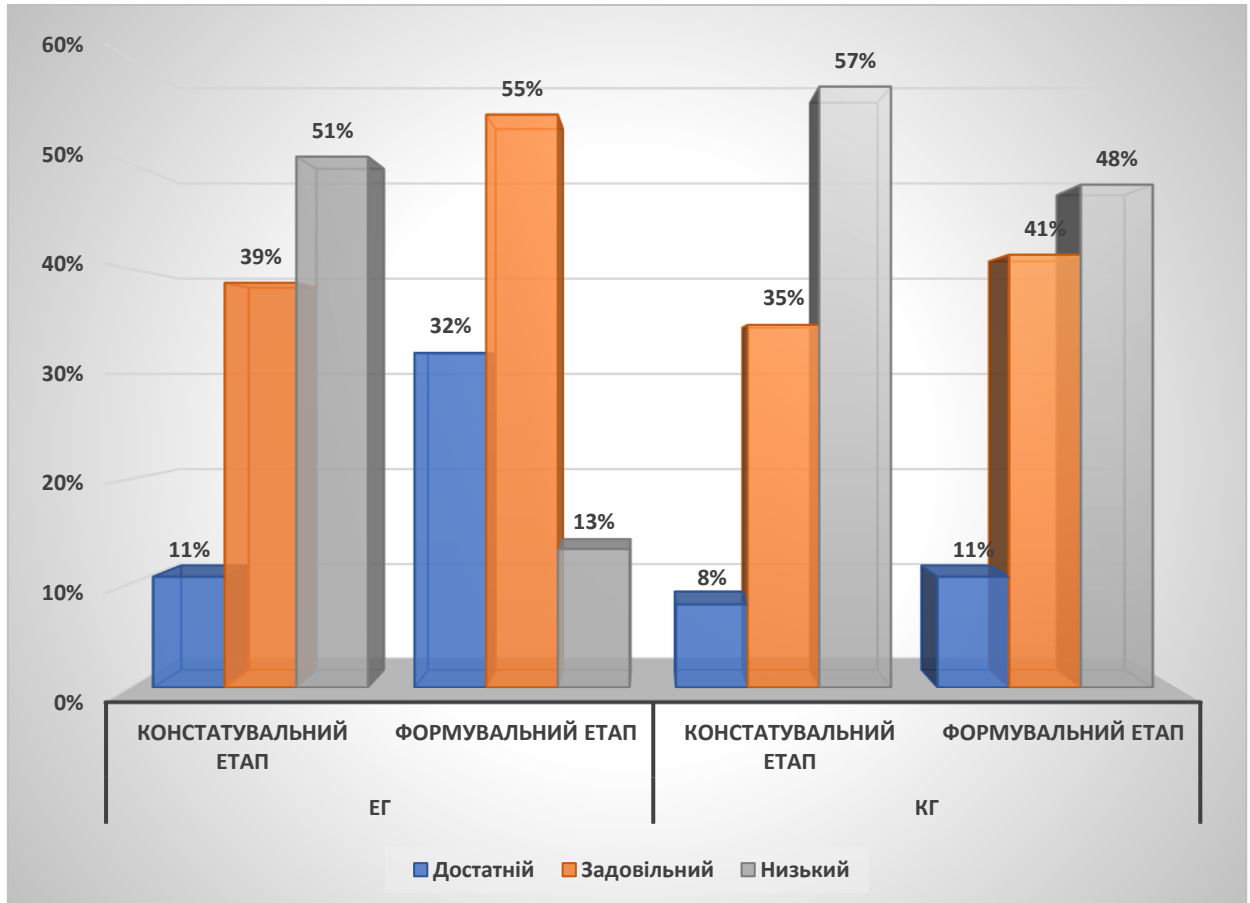


Рис. 3.4. Узагальнена динаміка рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій (на констатувальному і формувальному етапах педагогічного експерименту).

Як засвідчують дані табл. 3.4 та рис. 3.4 під час формувального експерименту було виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій експериментальної групи: високого рівня досягли 32% респондентів (було 11%), на середньому рівні виявилось 55% (було 39%), на низькому рівні залишилося 13% (було 51%) майбутніх кваліфікованих робітників. В учнів

контрольної групи виявлено незначні зміни. Так, на високому рівні стало 11% (було 8%), на середньому рівні виявилось 41% (було 35%), на низькому рівні залишилося 48% (було 57%) майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій.

В експериментальній групі на високому рівні результати збільшилися на 21%, на середньому рівні – на 16%, а на низькому рівні зменшилися на 38%. У контрольній групі на високому рівні результати збільшилися на 3%, на середньому рівні збільшилися на 3%, на низькому рівні результати зменшилися на 9%.

Тобто доля учнів, в яких виявляється високий та середній рівні, у вибірці ЕГ значно більше, ніж у вибірці КГ, тому доходимо висновку щодо ефективності запропонованих педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі представлено експериментальну методику формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти сфери харчових технологій, сутність якої полягала у формуванні конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників за такими компонентами та критеріями: стимулювально-мотиваційний (настановно-спонукальний), когнітивно-діяльнісний (змістовно-процесуальний), особистісно-рефлексивний (креативно-оцінний).

Для оцінювання рівня конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сфери харчових технологій за мотиваційно-спонукальним компонентом було використано такі методики: «Методика вивчення мотивації до успіху» запропоновану

Т. Елерсом, яка оцінює силу мотивації для досягнення цілі та успіху та «Методика вивчення оцінки мотивації уникнення невдач» запропоновану Т. Елерсом, яка дозволяє оцінити рівень захисту особистості, мотивацію до уникнення невдач, страху перед невдачею.

Для визначення рівня конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійно-технічної освіти сфери харчових технологій за особистісно-рефлексивними та інтроспективними чинниками було використано такі методики: «Методика діагностики особистісної креативності» (Е. Е. Туник) та «Експрес-діагностика особистісної конкурентоспроможності» (за Н.П. Фетіскіним).

На основі визначених критеріїв і показників було схарактеризовано рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сфери харчових технологій (високий, середній, низький).

На формувальному етапі дослідження було проведено підсумкові зрізи в експериментальній та контрольній групах з метою визначення ефективності експериментальної методики та педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти сфери харчових технологій і було виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у ЗПТО сфери харчових технологій експериментальної групи: високого рівня досягли 32% респондентів (було 11%), на середньому рівні виявилось 55% (було 39%), на низькому рівні залишилося 13% (було 51%) майбутніх кваліфікованих робітників.

Тому доходимо висновку щодо ефективності запропонованих педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у ЗПТО сфери харчових технологій.

ВИСНОВКИ

Дослідження включає теоретичний аналіз і практичне вирішення завдання формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти у сфері харчових технологій. Це виявилось у розробці та перевірці ефективності педагогічних умов і експериментальної методики для формування даного явища

1. Розглянуті теоретичні основи стосовно формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників в закладах професійно-технічної освіти. Аналізований стан проблеми у формуванні конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти сфери харчових технологій в сучасних наукових дослідженнях. Висвітлено сутність та структуру феномена "конкурентоспроможність майбутніх кваліфікованих робітників", а також розглянуто фактори, які впливають на конкурентоспроможність молоді на ринку праці.

Система професійної підготовки виступає серединною ланкою у взаємодії осіб, які потребують професійного навчання, і ринком праці.

Щоб випускник став успішним і його трудовий потенціал був затребуваний, важливо враховувати не лише державні вимоги (стандарт), але і збалансовані вимоги інших зацікавлених сторін, особливо ринку праці. Конкурентоспроможність є складною економічною категорією.

2. Розглянуто та проаналізовано чинники конкурентоспроможності випускників професійної освіти на ринку праці, проаналізувавши механізми формування суспільного запиту на освіту та взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці;

На формування та підвищення конкурентоспроможності випускників ЗПТО впливає ряд факторів з урахуванням особистісних факторів, які перебувають в тісному взаємозв'язку та доповнюють один одного.

Конкурентоспроможний це той, хто має конкурентні переваги, володіє особливими компетентностями. Виграє той, хто здатний до найвищої самореалізації в професії.

Конкурентоспроможність молоді на ринку праці визначається низкою факторів. Вплив цих факторів визначається як економічною ситуацією в країні, політичною обстановкою, технічною допомогою, соціальною напруженістю, так і внутрішніми факторами характеру молодих людей.

3. Визначено педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладах професійної освіти галузі харчових технологій, а саме:

- орієнтація змісту освіти на формування конкурентоспроможності учнів у закладах професійної освіти;

- формування у майбутніх кваліфікованих робітників сукупності знань і практичних навичок для організації власної справи шляхом використання інтегрованої технології педагогічної взаємодії;

- створення рефлексивно-оціночного середовища в освітньому процесі закладів професійної освіти.

Вивчення теорії інтеграції знань учнів у ЗП(ПТ)О показує, що найбільш поширеними є міжпредметні зв'язки між елементами знань з різних предметів та профілізація загальноосвітніх і професійних знань. Одним із підходів до забезпечення загального змісту професійної підготовки, що відповідає сучасним вимогам виробництва, є врахування інтеграції теоретичної підготовки робітників галузі харчової промисловості з виробничою діяльністю в конкретних виробничих умовах, що значно сприяє ефективному формуванню професійних знань і вмінь. Така форма інтеграції знань, умінь і навичок сприяє ефективному розвитку в конкретних виробничих умовах, наближаючи майбутніх робітників до реальних виробничих потреб і атмосфери проблеми, вирішення якої вимагає наявності інтегрованих професійних знань і вмінь.

Критеріями сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти є показники:

- Прагнення до успіху у майбутніх кваліфікованих робітників;
- Прагнення до уникнення невдач у майбутніх кваліфікованих робітників;
- Глибина та повнота обсягу знань, умінь та навичок;
- узагальненість знань, умінь та навичок майбутніми кваліфікованими робітниками;
- Виконання операцій із дотриманням дій їх послідовності майбутніми кваліфікованими робітниками;
- Схильність до творчості;
- Спроможність до конкуренції.

На основі визначених критеріїв і показників схарактеризовано рівні сформованості конкурентоспроможності (достатній, задовільний, низький) майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій.

4. Розроблено експериментальну методику формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти сфери харчових технологій, сутність якої полягала у формуванні конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників за такими компонентами та критеріями: стимулювально-мотиваційний (настановно-спонукальний), когнітивно-діяльнісний (змістовно-процесуальний), особистісно-рефлексивний (креативно-оцінний).

На мотиваційно-змістовому етапі було реалізовано педагогічну умову – орієнтація змісту освіти на формування конкурентоспроможності учнів у закладах професійної освіти. Основні педагогічні дії на цьому етапі переважно були пов'язані з формуванням у майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій внутрішньої мотивації, наявністю мотивації до успіху і

боязні невдач, позитивної мотивації досягнення, розвитком здатності до конкуренції.

На діяльнісно-практичному етапі педагогічного експерименту відбувалося поглиблення теоретичних знань та практичних умінь щодо організації власної справи. Цей етап було спрямовано на реалізацію другої педагогічної умови – формування у майбутніх кваліфікованих робітників сукупності знань і практичних навичок для організації власної справи шляхом використання інтегрованої технології педагогічної взаємодії у процесі елективного курсу «Основи організації підприємницької діяльності». Підсумковою роботою було розроблення та презентація бізнес-ідеї щодо відкриття власної справи.

На рефлексивно-оцінювальному етапі педагогічного експерименту було здійснено заходи щодо реалізації педагогічної умови – створення рефлексивно-оцінювального середовища в освітньому процесі закладів професійної освіти.

Для створення рефлексивно-оцінювального середовища використовувалися такі методи: самоспостереження, ведення щоденника виробничого навчання та виробничої практики з метою самоаналізу власної виробничої діяльності, аналіз виробничих ситуацій, участь у професійних майстер-класах, створення професійного портфоліо, рефлексивні бесіди проведення, семінарів, тренінгів та рольових ігор.

5. Для оцінювання рівня конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сфери харчових технологій за мотиваційно-спонукальним компонентом було використано такі методики:

- «Методика вивчення мотивації до успіху» запропонована Т. Елерсом, оцінює силу мотивації для досягнення цілі та успіху.

- «Методика вивчення оцінки мотивації уникнення невдач» запропонована Т. Елерсом, дозволяє оцінити рівень захисту особистості, мотивацію до уникнення невдач, страху перед невдачею.

Для визначення рівня конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної (професійно-технічної) освіти сфери харчових технологій за особистісно-рефлексивними та інтроспективними чинниками було використано такі методики:

- Методика діагностики особистісної креативності (Е. Е. Туник);
- Експрес-діагностика особистісної конкурентоспроможності (за Н.П. Фетіскіним).

На основі визначених критеріїв і показників було схарактеризовано рівні сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників закладів професійної освіти сфери харчових технологій (достатній, задовільний, низький).

На контрольному етапі дослідження було проведено підсумкові зрізи в експериментальній та контрольній групах з метою визначення ефективності експериментальної методики та педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій і було виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій експериментальної групи: достатнього рівня досягли 32% респондентів (було 11%), на задовільному рівні виявилось 55% (було 39%), на низькому рівні залишилося 13% (було 51%) майбутніх кваліфікованих робітників.

Тому доходимо висновку щодо ефективності запропонованих педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти сфери харчових технологій.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери харчових технологій у закладах професійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіша Н. В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині: монографія. Київ: Вища школа, 1998. 208 с.
2. Андрійко Т. Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького*, 2010. Вип. 189. Ч. 2. С. 110-116.
3. Андрійко Т. Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця. Портал сучасних педагогічних ресурсів. 2010. Вип. №3. URL: <http://www.intellect-invest.org.ua>. (дата звернення: 3.07.2023).
4. Бережний В. Конкурентоспроможність кваліфікованої робочої сили - основна вимога ринку праці / В. Бережний, Ю. Кравчук, Т. Дешко. [Електронний ресурс]. URL: <http://наука.kushnir.mk.ua/?p=16030> (дата звернення: 13.05.2023).
5. Бикова В. О. Управління процесом формування конкурентоздатності фахівця в умовах диверсифікації освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / В. О. Бикова. Луганськ, 2013. 20 с.
6. Бондар В. Управління розвитком конкурентоспроможності вчителя в процесі професійної підготовки. *Освіта і управління*. 2007. Т. 10. № 3/4. С. 44 -52.
7. Вдовенко І. С. Теоретичні і методичні засади формування конкурентоспроможності в процесі підготовки висококваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ігор Станіславович Вдовенко. К., 2013. 400 с.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т Бусел. К. : ІРПНЬ; ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Галаган Л. В. Сутність конкурентоздатності людини економічного суб'єкта. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2010. Т 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія.* Ч. 25. С. 102-111.
10. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: [навчальний посібник]. К., 2006. 454 с.
11. Грішнова О. Конкурентоспроможність персоналу підприємства : критерії визначення та показники вимірювання. *Україна: аспекти праці.* 2004. № 3 С. 3-9.
12. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств : теоретичні аспекти: [монографія]. К. : ДАКККіМ, 2006 160 с.
13. Дробитько Н. А. Діагностика конкурентоспособности предприятия. *Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. пр.* Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. Вип.125. С. 12-15.
14. Дудко Л. А. Конкурентоспроможність спеціаліста в умовах ринкової економіки : дис... канд. соціолог, наук : 22.00.04 / Людмила Андріївна Дудко. К. : Інститут соціології, 2004. 196 с.
15. Загіка О. Інноваційне навчальне середовище - запорука професійної компетентності та конкурентоспроможності випускника ПТНЗ. *Професійна освіта : проблеми і перспективи / ІПТО НАПН України; РВНЗ «КІПУ».* К.; Сімферополь : НіЦ КІПУ, 2013. Вип. 5. С. 57-59.
16. Загоруйко Л. П. Дуальна система професійної підготовки у вищих навчальних закладах Німеччини та перспективи її застосування в Україні. *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів: матеріали тез доп. VI міжнар. наук.-методол. семінару 18 трав. 2017 р. / за заг. ред. Н. М. Авшенюк, Н. М. Бідюк.* Київ; Хмельницький, 2017. С. 207-210.

17. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 3.07.2023).
18. Закон України «Про професійно-технічну освіту». [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр> (дата звернення: 3.07.2023).
19. Інституційний розвиток ПТНЗ: основні підходи до бізнес-планування та маркетингу: Навчально-методичний посібник / ред. Л. І. Даниленко. К.: ТОВ «Етіс Плюс», 2007. 148 с.
20. Ковальчук В., Оршанський Л. Професійна підготовка майбутніх фахівців сфери обслуговування на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок*. 2016. №11-12 (142-143). С.6-10.
21. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійної школи (дидактичні основи). Львів : Світ, 1999. 302 с.
22. Коломієць В.М. Місце конкурентоспроможності персоналу в системі трудових відносин підприємства. *Економіка та підприємництво. Держава та регіони*. 2006. № 4. С. 169-172.
23. Конкурентоспроможність підприємства : оцінка рівня та напрями підвищення : [монографія] / за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. 470 с.
24. Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців профілю. Херсон: Кондор, 2010. 608 с.
25. Кремень В. Г. Професійний розвиток особистості - ключове завдання в умовах євроінтеграції. *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів : зб. наук. ст.* / за ред. В. Г. Кременя, М. Ф. Дмитриченка, Н. Г. Ничкало. К. : НТУ, 2015. С. 658-669.
26. Кудикіна Н. Формування конкурентоспроможності кваліфікованих робітників – вимога ринку праці. [Електронний ресурс]. URL : <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=8253&chapter=1> (дата звернення: 3.07.2023).

27. Кулішов В. С. Організація інтегрованого навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на засадах компетентнісного підходу. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 4(199). С. 36-40.
28. Курбатов О. П. Інноваційні технології навчання при підготовці кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти. [Електронний ресурс]. URL: <http://refdb.ru/look/2119245.html> (дата звернення: 3.07.2023).
29. Кучинський М. Професійно-технічна освіта України - вектори розвитку. *Професійно-технічна освіта*. 2016. № 3. С. 5-9.
30. Лазарєв М. І., Божко Н. В. Інтеграція теоретичного і виробничого навчання в ПТНЗ із використанням модульних технологій. Системний підхід. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2007. № 18-19. С. 98-111.
31. Леган І. М. Конкурентоспроможність молоді на ринку праці : шляхи забезпечення та напрями підвищення : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / І. М. Легат. К., 2015. 20 с.
32. Лісовська О. М. Впровадження передового європейського досвіду в систему ПТНЗ для підготовки конкурентоспроможного робітника. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2015. № 3. С. 196-103.
33. Лісовська О. М. Умови формування конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників у професійних навчальних закладах сфери харчових технологій. *Матеріали Всеукраїнської науково- практичної конференції [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»]*, (23 квітня, 2014 р.). Одеса, 2014. С. 184-189.
34. Лісовська О. М. Підготовка конкурентоспроможного робітника - вимога сьогодення. *Матеріали Міжнародної науково- методичної конференції [«Теорія та практика управління педагогічним процесом»]*, (19-21 червня, 2014 р.). Одеса, 2014. С. 93-99.

35. Лісовська О. М. Використання інформаційних технологій (хмарні технології, електронна бібліотека тощо) для підготовки конкурентоспроможних майбутніх кваліфікованих робітників в професійних навчальних закладах. *Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції [«Інноваційна професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення»]*, (16 березня-13 квітня, 2015 р.) Київ, 2015. С. 63-65.

36. Лісовська О. М. Конкуренція і конкурентоспроможність: сутність і тлумачення. *Матеріали Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції для студентів і молодих науковців [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»]*, (22 квітня, 2015 р.). Одеса, 2015. С. 135-140.

37. Лісовська О. М. Підготовка конкурентоспроможного робітника – вимога сьогодення. *Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції [«Теорія та практика управління педагогічним процесом»]*, (19-21 червня, 2014 р.). Одеса, 2014. С. 93-99.

38. Лісовська О. М. Компоненти, критерії та показники сформованості конкурентоспроможності у майбутніх кваліфікованих робітників. *Матеріали Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції для студентів і молодих науковців [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»]*, (22 квітня, 2016 р.). Одеса, 2016. С. 166-170.

39. Лісовська О. М. Рівнева характеристика компонентного складу сформованості конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 200-чю Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського [«Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи»]*, (20 квітня, 2017 р.). Одеса, 2017. С. 72-78.

40. Лузан П. Г., Кравець Ю. І., Пятничук Т. В. Формування змісту професійного навчання кваліфікованих робітників з інтегрованих професій: метод. посіб. Київ : Ін-т ПТО НАПН України, 2012. 136 с.

41. Матукова Г. І. Педагогічні умови розвитку в студентів економічних спеціальностей компетентності до підприємницької діяльності. *Професійна освіта : проблеми і перспективи*. 2015. Вип. 8. С. 35-42.

42. Омельченко Г. Л. Організаційно-педагогічні умови взаємодії майстра виробничого навчання і викладача спеціальних дисциплін у професійному навчанні кваліфікованих робітників швейного профілю : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г Л. Омельченко. К., 2012. 20 с.

43. Педагогіка вищої школи: [навчальний посібник] / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семеновата ін.; За ред. З. Н. Курлянд. [2-ге вид., перероб. і доп.]. К. : Знання, 2005. 399 с.

44. Педченко Н.С. Деякі аспекти конкуренції і конкурентоспроможності в ринковій економіці. *Регіональні перспективи*. 2000. № 4 (11). С. 48-49.

45. Підготовка учнів ПТНЗ до планування й реалізації професійної кар'єри: теорія і практика : [монографія] / [С. В. Алексєєва, Д. О. Закатнов, В. Ф. Орлов та ін.]; за наук. ред. Д. О. Закатнова. К. : ТОВ «НВП Поліграф сервіс», 2014. 196 с.

46. Практикум педагогічної майстерності : [навчальний посібник] / Л. М. Сергєєва, А. О. Молчанова, О. В. Пащенко та ін. / За ред. В. В. Олійника. К. : ТОВ «Етіс Плюс», 2008. 184 с.

47. Пригодій А.В., Нечипоренко С.Г. Ділова комунікативна культура випускників закладів професійно-технічної освіти як основа успішної професійної діяльності. *The research process in science and the implementation of results: Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference (April 24 – 25, 2023). Maribor, Slovenia by the «InterSci»*. 2023. С. 46-49. URL: <https://intersci.eu/wp-content/uploads/2023/04/The-research-process-in-science-and-the-implementation-of-results.pdf> (дата звернення: 3.05.2023).

48. Пригодій А.В., Нечипоренко С.Г. Конкурентоспроможний випускник - мета закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського «Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку» (19 травня 2023 року). IX Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання графічної підготовки: теорія, практика та шляхи розвитку», присвяченої пам'яті член-кореспондента НАПН України Віктора Сидоренка (20 травня 2023 року) / за заг. ред. Д. Кільдерова, В. Харламенко. Київ, 2023. С. 142-146.

49. Пригодій А.В., Нечипоренко С.Г. Методичні рекомендації щодо удосконалення підготовки конкурентоспроможного на ринку праці випускника ЗПТО у галузі харчових технологій. *Дизайн-освіта у професійній підготовці майбутніх фахівців [Електронний ресурс] : матеріали Всеукр. студентської науково-практичної конференції (Полтава, 2023 р.)* / уклад. Є.В. Кулик, І.В. Савенко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка, каф. основ виробництва та дизайну. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2023. С..

50. Професійне становлення особистості : проблеми і перспективи // *Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф.* / за наук. ред. Н. Г. Ничкало; ред. кол.: С. У. Гончаренко [та ін.] Хмельницький, 2009. 498 с.

51. Психолого-педагогічні засади діяльності педагога сучасної професійної школи: [навчально-методичний посібник] / Г. С. Дегтярьова, К. М. Мозяр, Л. А. Руденок, А. В. Шиделко; за ред. Л. А. Руденко. К. : Педагогічна думка, 2013. 144 с.

52. Пуховська Л. П. Моделі базової професійної підготовки в країнах Західної Європи. *Дидактика професійної школи: зб. наук. пр.* / редкол.: Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, І. Є. Каньковський. 2005. Вип. 2. С.139-144.

53. Радкевич В. О. Професійна освіта і навчання для сталого розвитку суспільства. *Професійно-технічна освіта*. 2015. № 4 (69). С. 7-11.

54. Романовська О. О. Організаційно-педагогічні умови підготовки конкурентоздатного фахівця в інженерно-педагогічному навчальному

закладі. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 3. С. 57-65.

55. Савченко В. А. Організаційно-економічні аспекти професійного навчання на виробництві: монографія / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ: ПТО НАПН України, 2012. 171 с.

56. Сергеева Л.М., Стойчик Т.І. С 32 Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців: монографія. Дніпро: Журфонд, 2020. 181 с.

57. Сергеева Л. М. Конкурентоздатність фахівця як соціально-педагогічна категорія. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр.* / редкол. Л. Б. Лук'янова та ін. Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015. Вип. 1 (10). С. 72-80.

58. Сергеева Л. М. Теорія управління розвитком ПТНЗ на основі потреб регіонального ринку праці : монографія / за ред. В. В. Олійника. Херсон : Айлант, 2012. 244 с.

59. Сергеева Л. М., Русанов Г. Г., Ілько І. В. Моніторинг фахового успіху випускників професійних навчальних закладів: навч.-метод. посіб. //за ред. Л.М. Сергеевої. Вид. 2-ге, перероб. і допов., К.: «Арт Економі», 2011. 96 с.

60. Сергеева Л. М. Сучасні підходи до партнерства ПТНЗ і роботодавців. *Післядипломна освіта в Україні. Спецвипуск*, 2008, С. 16-19.

61. Сергеева Л. М. Теоретико-методичні основи управління розвитком професійно-технічного навчального закладу: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06 / Нац. акад. пед. наук України, Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менеджменту освіти». Київ, 2013. 40 с.

62. Сергеева Л. М. Упровадження програм Європейського Союзу для підтримки професійної освіти і Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців навчання. *Педагогічний альманах: зб. наук. пр.* / редкол.: В. В. Кузьменко та ін. Херсон: РІППО, 2012. Вип. 13. С. 236-242.

63. Сілаєва І. Є. Інноваційні підходи до підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2019. № 6 (189). С. 22-28.

64. Сисоєва С. О. Європейські вимоги до критеріїв ефективності професійної підготовки фахівців. *Акмеологія наука XXI століття: матеріали конф. 30 трав. 2014 р.* Київ, 2014. С. 36-47. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/4915/1/S_Sisoyeva_05_14_konf_NDL.pdf (дата звернення: 3.07.2023).

65. Смірнов О.О. Діагностика конкурентоспроможності персоналу в системі управління інноваційною діяльністю підприємства. *Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики : збірник наук. пр.* Львів : Видавництво нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. С. 566-572.

66. Стойчик Т. І. Підготовка конкурентоздатних фахівців у зарубіжному досвіді. *Управління якістю вищої освіти: проблеми та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 29 вересня 2017 р.* К.: Інститут післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2017, С. 256-262. URL: <http://umo.edu.ua/> (дата звернення: 3.07.2023).

67. Стратегічний менеджмент : [навчальний посібник] / М. П. Бутко, М. Ю. Дітковська, С. М. Задорожна та ін.; За заг. ред. М. П. Бутка. К.: «Центр учбової літератури», 2016 376 с.

68. Сучасні підходи до управління професійно-технічними навчальними закладами: навч.-метод. посібн. / за заг. ред. В.В.Олійника. К.:ТОВ «Етіс Плюс», 2007. 104 с.

69. Теоретико-методичні засади організації підготовки робітничих кадрів з професій, що користуються попитом на ринку праці : [монографія] / Я. Г. Камінецький, М. В. Вачевський, М. П. Копельчак, Б. І. Клим, Л. Я. Криницька, Л. І. Кубська, Л. В. Сліпчишин, Г. В. Субтельна; за ред. Я. Г. Камінецького. К.: Педагогічна думка, 2013. 256 с.

70. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств : [навчальний посібник] / за ред. І. Ю. Сіваченко. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 456 с.

71. Шніпко О. С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації. Київ: Наук. думка, 2003. 324 с.

72. Щербак О. І. Врахувати сучасні міжнародні тенденції. *Професійно-технічна освіта*. 2005. № 2. С. 5-7.

73. Щербак О., Щербак Л., Голік Л. Вивчення стану працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів. *Професійно-технічна освіта*. 2006. №1. С. 34 - 38.

ДОДАТКИ

Додаток А

«Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса

Інструкція для учасників дослідження. Вам запропонована 41 обставина, на кожна з яких дайте відповідь «ТАК» чи «НІ».

Текст опитувальника

1. Коли є вибір між двома варіантами, то краще, не відкладаючи, зробити вибір.
2. Я нервую, коли помічаю, що не можу виконати завдання на 100 відсотків.
3. Коли я працюю, то так виглядає, ніби я ставлю усе для здобуття успіху.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, я здебільшого приймаю рішення один з останніх.
5. Коли в мене два дні підряд немає чим зайнятися, то я втрачаю спокій.
6. У певні дні мої успіхи є нижчими за «норму».
7. Стосовно себе я є більш вимогливий, ніж щодо інших людей.
8. Я є більш привітний, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то згодом собі дорікаю, бо переконаний, що зміг би впоратися з завданням.
10. Під час виконання роботи я потребую невеликих перепочинків.
11. Старанність – головна риса моєї вдачі.
12. Мої досягнення не завжди однаково успішні.
13. Мені до душі інша праця, ніж та, якою я тепер займаюся.
14. Зауваження більше сприяють моїй активності, ніж похвала.
15. Я переконаний в тому, що колеги сприймають мене добрим спеціалістом.

16. Перешкоди допомагають мені приймати більш тверді рішення.
17. Іншим не важко зачепити почуття моєї гідності.
18. Коли я працюю без особливого бажання, це легко помітити.
19. Під час виконання роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Деколи я відкладаю на потім роботу, яку повинен виконати тепер.
21. Слід покладатися лише на власні сили.
22. У житті мало речей, які більш важливі за гроші.
23. Завжди, коли я маю виконати важливе доручення я не відволікаюся на інші проблеми.
24. Почуття мого честолюбства є меншим, ніж в інших.
25. Наприкінці відпустки я переважно з радістю повертаюся до роботи.
26. Коли робота мені до вподоби, я виконую її більш якісно, ніж іншу працю.
27. Мені приємніше мати справу з людьми, які здатні інтенсивно працювати.
28. Коли у мене немає заняття, я відчуваю дискомфорт.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше за інших.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, то я стараюся знайти найкращий спосіб вирішення завдання.
31. Мої товариші деколи вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег.
33. Немає сенсу йти всупереч волі керівника.
34. Деколи я не знаю яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не вдається зробити, то я втрачаю терпіння.
36. Я переважно не надаю значення своїм досягненням.
37. Коли я працюю разом з іншими, то результати моєї праці є вищими, ніж результати інших людей.
38. Багато за що я брався я не доводив до завершення.
39. Я заздрю людям, які є менш завантаженими за мене.
40. Я не рівняюся на тих, хто прагне влади і посад.

41. Коли я переконаний у вірності власної позиції, я здатний зробити все, щоб довести власну правоту.

Щоб отримати результати по цій методиці, слід оцінити отримані Вами відповіді згідно КЛЮЧА. Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються.

КЛЮЧ

Номери запитань з відповіддю «ТАК» (+)	Оцінка	Номери запитань з відповіддю «НІ» (-)	Оцінка
2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41	1	6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39	1

Отримані оцінки слід підсумувати. Кількісні результати по цій методиці означають:

1 – 10 балів: мотивація до успіху низька, особа не прагне досягти перемоги, не схильна докладати власних сил у працю, апатична, пасивно ставиться до життя.

11 – 16 балів: середня мотивація до успіху. При такій мотивації людина не боїться ризикувати, вона не є скованою у своїх діях, бо можлива невдача не надто хвилює її.

17 – 20 балів: висока мотивація до успіху. Такі особи здатні йти на середнього рівня ризик для досягнення бажаного, схильні орієнтуватися на власні сили, гнучко і наполегливо добиватися поставленої мети.

Вище від 21 балу: мотивація до успіху надто висока. Це може спричиняти надмірну самокритичність до власних можливостей. При цьому особа може зазнавати надмірного хвилювання та страху зазнати невдачі. Підсвідома зневіра у власні сили викликає в людини меншу готовність до ризику, особистісну скованість. У результаті при надмірній мотивації до успіху людина може втрачати віру в те, що вона доб'ється бажаного.

Дослідження показали, що люди з помірно високою орієнтацією на успіх надають переваги середньому рівню ризику. Ті ж, хто побоюються невдач, надають переваги малому чи, навпаки, надто зavelикому рівню ризику.

Чим вища мотивація людини до успіху – досягнення мети, тим нижчий показник готовності до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає і па сподівання на успіх: при сильній мотивації до успіху надії на успіх зазвичай більш, **ніж** при слабкій. До того ж людям, мотивованим па успіх і тим, що мають великі на нього, притаманно уникати великого ризику.

Ті, хто сильно мотивований на успіх і має високу готовність до ризику, рідше потрапляють в незручні ситуації, **ніж** ті люди, що мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли у **людини** є висока мотивація до уникнення невдач (захист), це є перешкодою мотиву до успіху – досягнення мети.

Додаток Б

Методика Т. Елерса: діагностика мотивації до уникнення невдач

Пропонуємо вам список слів: 30 колонок по три слова. У кожному рядку виберіть тільки одне з трьох слів, яке найточніше Вас характеризує, і позначте його.

1	2	3
1. Сміливий	пильний	заповзятливий
2. Лагідний	нерішучий	впертий
3. Обережний	рішучий	песимістичний
4. Непостійний	безцеремонний	уважний
5. Нерозумний	боягузливий	нерозважливий
6. Спритний	жвавий	передбачливий
7. Холоднокровний	поміrkований	завзятий
8. Стрімкий	легковажний	полохливий
9. Нерозважливий	манірний	непередбачливий
10. Оптимістичний	добросовісний	уважний
11. Меланхолійний	невпевнений	нестійкий
12. Боягузливий	недбалий	схвильований
13. Нерозважливий	тихий	полохливий
14. Уважний	нерозумний	сміливий
15. Розсудливий	швидкий	мужній
16. Заповзятливий	обережний	передбачливий
17. Схвильований	розсіяний	нерішучий
18. Малодушний	необережний	безцеремонний
19. Лякливий	нерішучий	нервовий
20. Відповідальний	відданий	авантюрний
21. Передбачливий	жвавий	відчайдушний
22. Приборканий	байдужий	недбалий
23. Обережний	безтурботний	терплячий

24. Розумний	турботливий	хоробрий
25. Завбачливий	безстрашний	добросовісний
26. Поспішний	лякливий	безтурботний
27. Розсіяний	нерозважливий	песимістичний
28. Обачний	розсудливий	заповзятливий
29. Тихий	неорганізований	боязкий
30. Оптимістичний	пильний	безтурботний

Додаток В

Діагностика особистісної креативності (Е. Е. Туник)

Призначення. Дана методика дозволяє визначити чотири особливості творчої особистості: допитливість (Д); уяву (У); складність (С) і схильність до ризику (Р). Незважаючи на її адресність молодому віку, вона не втрачає своєї прогностичності та в зрілому віці.

Інструкція. Серед наступних коротких пропозицій ви знайдете такі, які однозначно підходять вам краще, чим інші. Їх слід позначити знаком «Х» у колонці «В основному вірно». Деякі пропозиції підходять вам лише частково, їх слід позначити знаком «Х» у колонці «Частково вірно».

Інші твердження не підійдуть вам зовсім, їхнім потрібно відзначити знаком «Х» у колонку «Ні». Ті твердження, щодо яких ви не можете прийти до вирішення, потрібно позначити знаком «Х» у колонці «Не можу вирішити». Робіть позначки до кожної пропозиції і не замислюйтесь підлягає. Тут немає правильних або неправильних відповідей. відзначаєте перше, що прийде в голову, читаючи пропозицію. Це завдання не обмежена в часі, але працюйте якомога швидше. Пам'ятайте, що даючи відповіді до кожної пропозиції, ви повинні наголошувати на тому, що дійсно відчуваєте. Ставте знак «Х» в ту колонку, яка найбільше підходить вам. На кожне питання виберіть тільки одну відповідь.

1. Якщо я не знаю правильної відповіді, то спробую вгадати її.
2. Я люблю розглядати предмет ретельно й докладно, щоб виявити деталі, яких не бачив раніше.
3. Звичайно я ставлю запитання, якщо чого-небудь не знаю.
4. Мені не подобається планувати справи заздалегідь.
5. Перед тем як зіграти в нову гру, я повинен переконатися, що зможу виграти.
6. Мені подобається уявляти собі те, що мені потрібно буде довідатися або зробити.

7. Якщо щось не вдається з першого разу, я буду працювати доти, поки не зроблю це.
8. Я ніколи не виберу гру, з якої інші незнайомі.
9. Краще я буду робити все як звичайно, чим шукати нові способи.
10. Я люблю з'ясовувати, чи так усе насправді.
11. Мені подобається займатися чимось новим.
12. Я люблю заводити нових друзів.
13. Мені подобається думати про те, чого із мною ніколи не траплялося.
14. Звичайно я не витрачаю час на мрії про те, що коли-небудь стану відомим артистом, музикантом, поетом.
15. Деякі мої ідеї так захоплюють мене, що я забуваю про все на світі.
16. Мені більше сподобалося б жити й працювати на космічній станції, чим тут, на Землі.
17. Я нервую, якщо не знаю, що відбудеться далі.
18. Я люблю те, що незвичайно.
19. Я часто намагаюся представити, про що думають інші люди.
20. Мені подобаються розповіді або телевізійні передачі про події, що стались в минулому.
21. Мені подобається обговорювати мої ідеї в компанії друзів.
22. Я звичайно зберігаю спокій, коли роблю щось не так або помиляюся.
23. Коли я виросту, мені хотілося б зробити щось таке, що нікому не вдавалося до мене.
24. Я вибираю друзів, які завжди роблять усі звичним способом.
25. Багато існуючих правил мене звичайно не влаштовують.
26. Мені подобається вирішувати навіть таку проблему, яка не має правильної відповіді.
27. Існує багато речей, з якими мені хотілося б експериментувати.

28. Якщо я одного разу знайшов відповідь на запитання, я буду дотримуватися його, а не шукати інші відповіді.
29. Я не люблю виступати перед групою.
30. Коли я читаю або дивлюся телевизор, я представляю себе ким-небудь із героїв.
31. Я люблю уявляти собі, як жили люди 200 років тому.
32. Мені не подобається, коли мої друзі нерішучі.
33. Я люблю досліджувати старі валізи й коробки, щоб просто подивитися, що в них може бути.
34. Мені хотілося б, щоб мої батьки й керівники робили все як звичайно й не мінялися.
35. Я довіряю свої почуттям, передчуттям.
36. Цікаво припустити що-небудь і перевірити, чи я правий.
37. Цікаво братися за головоломки й ігри, у яких необхідно розраховувати свої подальші ходи.
38. Мене цікавлять механізми, цікаво подивитися, що в них усередині і як вони працюють.
39. Моїм кращим друзям не подобаються дурні ідеї.
40. Я люблю видумувати щось нове, навіть якщо це неможливо застосувати на практиці.
41. Мені подобається, коли всі речі лежать на своїх місцях.
42. Мені було б цікаво шукати відповіді на запитання, які виникнуть у майбутньому.
43. Я люблю братися за нове, щоб подивитися, що із цього вийде.
44. Мені цікавіше грати в улюблені ігри просто заради задоволення, а не заради виграшу.
45. Мені подобається міркувати про щось цікаве, про те, що ще нікому не спадало на думку.
46. Коли я бачу картину, на якій зображений хто-небудь незнайомий мені, мені цікаво довідатися, хто це.

47. Я люблю перегортати книги й журнали для того, щоб просто подивитися, що в них.

48. Я думаю, що на більшість питань існує одна правильна відповідь.

49. Я люблю ставити запитання про такі речі, про які інші люди не замислюються.

50. У мене є багато цікавих справ як на роботі (навчальному закладі), так і у будинку.

Бланк відповідей

ПІБ _____

Дата « _ » _____ 202__ г.

Стать _____ Вік _____

Місце навчання _____ Група _____

№	Так	Частково вірно (може бути)	Ні	Не можу визначити (не знаю)	№	Так	Частково вірно (може бути)	Ні	Не можу визначити (не знаю)
1.					26.				
2.					27.				
3.					28.				
4.					29.				
5.					30.				
6.					31.				
7.					32.				
8.					33.				
9.					34.				
10.					35.				
11.					36.				
12.					37.				
13.					38.				
14.					39.				
15.					40.				
16.					41.				
17.					42.				
18.					43.				
19.					44.				
20.					45.				
21.					46.				
22.					47.				
23.					48.				
24.					49.				
25.					50.				

Обробка даних

При оцінці даних опитувача використовуються чотири фактори особистості, що тісно корелюють із творчими проявами. Вони включають Допитливість (Д), Уява (У), Складність (С) і Схильність до ризику (Р). Ми одержуємо чотири «сирі» показники по кожному фактору, а також загальний сумарний показник.

При обробці даних використовується або шаблон, який можна накладати на аркуш відповідей тесту, або зіставлення відповідей випробуваного із ключем у звичайній формі.

Ключ

Схильність до ризику (відповіді, оцінювані в 2 бала)

- а) позитивні відповіді: 1, 21, 25, 35, 36, 43, 44;
- б) негативні відповіді: 5, 8, 22, 29, 32, 34;
- в) усі відповіді на дані питання у формі «може бути» оцінюються в 1 бал;
- г) усі відповіді «не знаю» на дані питання оцінюються в -1 бал і віднімаються загальної суми.

Допитливість (відповіді, оцінювані в 2 бала)

- а) позитивні відповіді: 2, 3, 11, 12, 19, 27, 33, 37, 38, 47, 49;
- б) негативні відповіді: 28;
- в) усі відповіді «може бути» оцінюються в +1 бал, а відповіді «не знаю» - в -1 бал.

Складність (відповіді, оцінювані в 2 бала)

- а) позитивні відповіді: 7, 15, 18, 26, 42, 50;
- б) негативні: 4, 9, 10, 17, 24, 41, 48;
- в) усі відповіді у формі «може бути» оцінюються в +1 бал, а відповіді «не знаю» - в -1 бал.

Уява (відповіді, оцінювані в 2 бала)

- а) позитивні: 13, 16, 23, 30, 31, 40, 45, 46;
- б) негативні: 14, 20, 39;

в) усі відповіді «може бути» оцінюються в +1 бал, а відповіді «не знаю» - в -1 бал.

У цьому випадку визначення кожного із чотирьох факторів креативності особистості здійснюється на основі позитивних і негативних відповідей, оцінюваних в 2 бала, що частково збігаються із ключем (у формі «може бути»), оцінюваних в 1 бал, і відповідей «не знаю», оцінюваних в -1 бал. Використання цієї оцінної шкали надає право «покарати» недостатньо творчу, нерішучу особистість.

Цей опитувач розроблений для того, щоб оцінити, у якому ступені здатними на ризик (Р), допитливими (Д), володіють уявою (У), надають перевагу складним ідеям (С) вважають себе випробувані. З 50 пунктів 12 тверджень відносяться до допитливості, 12 - до уяви, 13 - до здатності йти на ризик, 13 тверджень - до фактора складності.

Якщо всі відповіді збігаються із ключем, то сумарний «сирий» бал може бути рівний 100, якщо не відзначені пункти «не знаю».

Якщо випробуваний дає всі відповіді у формі «може бути», то його «сира» оцінка може скласти 50 балів у випадку відсутності відповідей «не знаю».

Кінцева кількісна виразність того або іншого фактору визначається шляхом підсумовування всіх відповідей, що збігаються із ключем, і відповідей «може бути» (+1) і вирахування із цієї суми всіх відповідей «не знаю» (-1 бал).

Чим вище «сира» оцінка людини, що випробовує позитивні почуття стосовно себе, тим більше творчою особистістю, допитливою, з уявою, здатної піти на ризик і розібратися в складних проблемах, він є; усі вищеописані особистісні фактори тісно пов'язані із творчими здібностями.

Можуть бути отримані оцінки по кожному фактору тесту окремо, а також сумарна оцінка. Оцінки по факторах і сумарна оцінка краще демонструють сильні (висока «сира» оцінка) і слабкі (низька «сира» оцінка) сторони дитини. Оцінка окремого фактора й сумарний «сирий» бал можуть бути згодом переведені в стандартні бали й відзначені на індивідуальному профілі учня.

Інтерпретація

Основні критеріальні прояви досліджуваних факторів:

Допитливість. Суб'єкт із вираженою допитливістю найчастіше запитує всіх і про все, йому подобається вивчати будову механічних речей, він постійно шукає нові шляхи (способи) мислення, любить вивчати нові речі й ідеї, шукає різні можливості розв'язку завдань, вивчає книги, ігри, карти, картини і т.д., щоб пізнати якнайбільше.

Уява. Суб'єкт із розвиненою уявою: придумує розповіді про місця, які він ніколи не бачив; представляє, як інші будуть вирішувати проблему, яку він вирішує сам; мріє про різні місця й речі; любить думати про явища, з якими не зустрічався; бачить те, що зображене на картинах і малюнках, незвичайно, не так, як інші; часто дивується із приводу різних ідей і подій.

Складність. Суб'єкт, орієнтований на пізнання складних явищ, виявляє цікавість до складних речей і ідей; любить ставити перед собою важкі завдання; любить вивчати щось без сторонньої допомоги; проявляє наполегливість, щоб досягти своєї мети; пропонує занадто складні шляхи вирішення проблеми, чим це здається необхідним; йому подобаються складні завдання.

Схильність до ризику. Проявляється в тому, що суб'єкт буде відстоювати свої ідеї, не звертаючи уваги на реакцію інших; ставить перед собою високі цілі й буде намагатися їх здійснити; допускає для себе можливість помилок і провалів; любить вивчати нові речі або ідеї й не піддається чужій думці; не занадто стурбований, коли одногрупники, педагоги або батьки виражають своє несхвалення; воліє мати шанс ризикнути, щоб довідатися, що із цього вийде.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Г

Експрес-діагностики особистісної конкурентоспроможності (за Н. П. Фетіскіним)

Призначення. Методика, представлена у формі біполярної шкали, спрямована на визначення наявного рівня базових критеріїв конкурентоспроможності

Інструкція. Дайте, будь ласка, оцінку прояву психологічних якостей, властивих вам. Для цього в запропонованій біполярній таблиці прочитайте спочатку якості, зазначені ліворуч, а потім праворуч. Визначте, яке із двох якостей вас характеризує більшою мірою. Лівій частини властиві бали з негативним знаком, а правій - з позитивним знаком.

Кількісні значення, незалежно від знака, віддзеркалюють наступну частотність їх прояви:

- 3 - це властивість проявляється завжди;
- 2 - у більшості випадків;
- 1 - проявляється нерідко;
- 0 - однаковою мірою проявляються обидві властивості.

Біполярна шкала оцінок особистісних властивостей

Маю розмиті цілі	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Маю чіткі цілі
Недостатньо розважливий	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Раціоналістичний
Ледачий, малопродуктивний	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Працьовитий, працездатний
Виконавець	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Творчий діяч
Консервативний	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Люблю ризикувати
Внушаємий	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Незалежний
Підпорядкований	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Лідер
Несерйозний	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Відповідальний
Не володію собою, нестресостійкий	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Володію собою, стресостійкий
Не прагну до росту компетентності	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Прагну до безперервного росту своєї компетентності
Замкнений	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3	Комунікабельний

Обробка й інтерпретація результатів

Для того, щоб зорієнтуватися в характеристиці психологічного клімату, необхідно скласти всі позитивні бали, потім негативні й з більшої суми відняти меншу. Отриманий результат буде відбивати рівень особистісної конкурентоспроможності (ОК). У цьому випадку ОК розуміється як форма міжособистісної взаємодії, що характеризується досягненням цілей в умовах протиборства з іншими індивідами або групами, що домагаються цих же цілей.

Про рівень ОК можна судити за наступними показниками:

+ 35 балів і більше - високий рівень ОК;

+ 21-34 бала - середній рівень ОК;

+20 і менше - незначний рівень ОК;

-1 -20- незначна перевага властивостей, що перешкоджають прояву ОК;

- 21...-34 - виражений рівень переваги властивостей, що перешкоджають прояву ОК;

-35 і більш - високий рівень домінування властивостей, що перешкоджають прояву ОК.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Д

Програмний матеріал до елективного курсу «Основи організації власної справи»

Тема 1. Вступ до елективного курсу «Основи організації власної справи»

Мета і завдання елективного курсу «Основи організації власної справи». Структура, зміст і специфіка курсу. Необхідність вивчення курсу майбутніми кваліфікованими конкурентоспроможними на ринку праці робітниками.

Приклади ведення успішного бізнесу в галузі та їх аналіз. Біографія випускників закладу професійної освіти - приватних підприємців. Зустріч - бесіда з приватними підприємцями - випускниками закладу професійної освіти.

Тема 2. Природа бізнесу

Потреба виникнення бізнесу. Ознаки бізнесу. Риси підприємця. Визначення наявності підприємницьких здібностей в учнів закладу професійної освіти.

Тема 3. Формування підприємницьких ідей

Ідея бізнесу: мотиви, цілі, очікування. Виникнення та відбір перспективних ідей.

Від бізнес-ідей до бізнес-плану. Поняття бізнес - ідеї. Вимоги до ефективної бізнес - ідеї. Поняття бізнес - плану.

Лабораторно-практична робота. Формування власних варіантів бізнес-ідей.

Тема 4. Створення власної справи у бізнесі

Організаційно-правові форми бізнесу в Україні. Закон України «Про підприємництво».

Реєстрація бізнесу. Порядок реєстрації фізичної особи-підприємця і юридичної особи в Україні.

Лабораторно - практична робота. Складання алгоритму реєстрації

фізичної особи - підприємця.

Тема 5. Ресурси ведення бізнесу

Гроші. Визначення поняття «гроші». Властивості та функції грошей.

Роль грошей у житті людини. Матеріальні ресурси. Сутність матеріальних ресурсів та їх класифікація. Робоча сила.

Тема 6. Економіка бізнесу

Витрати та ціна продукту (послуги) у бізнесі. Методи встановлення ціни. Стратегія маркетингу.

Лабораторно-практична робота. Стратегія маркетингу приватного підприємства.

Тема 7. Організація супроводження бізнесу

Бізнес-планування. Основні вимоги до бізнес - плану. Алгоритм складання бізнес - плану.

Лабораторно-практична робота. Алгоритм складання бізнес-плану. Побудова взаємовідносин у бізнесі. Оподаткування. Система оподаткування. Оподаткування фізичної особи - підприємця.

Загальнодержавні податки. Місцеві податки. Збори та інші обов'язкові платежі.

Лабораторно - практична робота. Розрахунок податків фізичної особи – підприємця.

Тема 8. Конкуренція в бізнесі

Конкурентна боротьба у бізнесі. Порівняльний аналіз ринкових стратегій та найближчих конкурентів за визначеними критеріями.

Пошук конкурентних переваг. Визначення конкурентної продукції (послуги). Лідерство у конкуренції.

Лабораторно-практична робота. Виконання порівняльного аналізу ринкових стратегій та найближчих конкурентів за визначеними критеріями.

Тема 9. Ризики та захист у бізнесі

Ризики та захист у бізнесі. Основні види ризиків та організація можливих заходів захисту для приватного підприємства.

Лабораторно-практична робота. Основні види ризиків та організація можливих заходів захисту для приватного підприємства.

Тема 10. Підсумковий урок.

Розгляд творчих робіт щодо організації власної справи.

Додаток Е

Семінар на тему «Як продати себе так, щоб тебе захотіли купити»»

Мета семінару полягає у тому, щоб студенти мали необхідні знання та вміння для успішної співбесіди з керівниками підприємств, а також впевнено представляли себе та свої навички під час проходження виробничої практики.

ВСТУП

1. Привітання та представлення учасників

Створення доброї атмосфери та забезпечення зручної комунікації між учасниками. Початок з представлення організатора семінару (ім'я, роль) і потім по колу кожен студент називає своє ім'я, назва факультету на якому навчається і ціль свого проходження даного семінару

2. Оголошення мети та цілей семінару

Це може бути:

- надання студентам необхідні знання та навички для успішного проходження співбесіди з керівниками підприємств
- підготовка студентів до зустрічі з роботодавцями та допомогти їм впевнено виступати на співбесіді
- ознайомлення студентів з типовими запитаннями, які можуть бути поставлені під час співбесіди, та дати рекомендації щодо їх відповідей
- ознайомлення студентів з особливостями дуальної форми навчання та виробничої практики
- забезпечення інформацією студентів про очікування роботодавців щодо вмінь, навичок та особистих якостей студентів, які можуть бути важливими під час співбесіди
- підготовка студентів до можливих випробувань або завдань, які можуть бути доручені на виробничій практиці

ВИЗНАЧЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

1. Що таке «виробнича практика» і «дуальна форма навчання»

Виробнича практика – це обов'язковий компонент професійної освіти, який передбачає безпосереднє залучення студентів до реальних виробничих процесів і роботи на підприємствах, організаціях або установах, що пов'язані з їх обраною професією.

Дуальна форма навчання є особливим підходом до професійної освіти, який поєднує теоретичне навчання в навчальному закладі з практичною роботою на реальному підприємстві або в організації.

Вона також сприяє зближенню освіти і виробництва, забезпечує більшу працевлаштованість студентів, сплачуваність частки заробітної плати за відпрацьований час на практиці, та забезпечує підприємствам можливість підготувати собі кваліфіковані кадри, адаптовані до їх вимог.

2. Що потрібно студенту для проходження виробничої практики за дуальною формою навчання

- угода про дуальну форму навчання та відповідні документи
- мати професійні навички та знання, а також мотивацію і відповідальність
- коротку презентацію про себе
- резюме або мотиваційний лист
- коротку інформацію про підприємство на якому відбуватиметься проходження виробничої практики
- підготовку до співбесіди з керівником підприємства (або керівником відділу)
- наявність оригіналів документів - паспорта, ідентифікаційного коду, тимчасового посвідчення/воєнного квитка
- наявність гаджету з доступом до інтернету, для проходження співбесіди в онлайн режимі
- пунктуальність

ПІДГОТОВКА ДО СПІВБЕСІДИ

1. Сучасне резюме та мотиваційний лист

Резюме – про його компактність, дизайн та форматування, контактну інформацію про себе, короткий опис освіти (включаючи назву навчального закладу, спеціальність), ключові вміння та компетенції, значущі результати та досягнення в освіті, знання мов, інтереси, хобі, пріоритети в житті, очікування від походження практики

Мотиваційний лист – це документ, який пишеться, щоб висловити свою зацікавленість і мотивацію стосовно певної вакансії, програми навчання або проекту. В основному, це є можливість продемонструвати свою внутрішню мотивацію, амбіції та здатність відповідати потребам даної ситуації. Вступ, зацікавленість, навички і досвід, мету та майбутні плани...

2. Вивчення інформації про підприємство та вакансію

- За допомогою інтернет ресурсів
- За допомогою викладача, керівника практики
- За допомогою знайомих, які працюють на підприємстві

ЕТАПИ СПІВБЕСІДИ

1. Вступна частина та презентація себе

Представлення себе, про рівень освіти, у якій галузі проходження навчання, в якому навчальному закладі, скільки років навчання, інтереси, хобі, пріоритети, очікування

2. Відповіді на запитання про навчальні досягнення та практичні навички

Досвід і в навчальному закладі і по за ним, участь в олімпіадах, в проектах, в дослідженнях, про саморозвиток, бажання, чого хочеться досягти в житті

3. Виконання практичного завдання від керівника відділу

Задача, приклад, вирішення ситуації або проблеми, креслення, відповіді на теоретичні питання...

4. Запитання від студента про вакансію та підприємство

Хто буде керівником і його контакти, які обов'язки, графік роботи, розмір оплати і яким чином проходить виплата, можливості для професійного

навчання та розвитку, які документи потрібні для оформлення і який порядок оформлення, умови проживання, як добратися до місця роботи, випробувальний термін (після проходження практики і яка заробітна плата буде на цей термін), харчування, забезпечення спецодягом і інструментами, психолог, спортзал, участь в заходах, телеграмканал підприємства.

5. **Заключна частина та підсумки співбесіди**

Інформація про отримання зворотного зв'язку про результати співбесіди

6. **Оформлення документів та домовленості**

Якщо результат співбесіди позитивний, то відбувається оформлення. Заява, походження відповідного медогляду (якщо потрібно), служба безпеки, інструктажі по охороні праці і пожежній безпеці, оформлення трудової книжки (трудового договору), оформлення пропуску, оформлення банківської картки

ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ ТА РОЛЬОВІ ІГРИ

1. Створення резюме

Повністю по тим пунктам, які розглядались раніше.

Тобто кожний учасник працює над створенням ефективного резюме, згідно зразкам.

Відповідно викладач надає допомогу, хто її потребує.

Далі кожен зачитує своє резюме і відбувається аналіз і обговорення

2. Симуляція співбесіди між студентом та викладачем/інструктором

Викладач, або спеціально запрошений представник відповідного підприємства проводять стимуляцію співбесіди для учасників семінару

Стимуляція проводиться з кожним учасником окремо наодинці, для збереження конфіденційності

ПІДСУМОК ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. Проведення тесту серед учасників на засвоєння матеріалу семінару

Забезпечення можливості для учасників пройти тест, використовуючи електронну платформу або паперові копії тесту. Пояснення учасникам інструкції щодо проходження тесту. Після завершення тесту, провести оцініть відповідей учасників і оголошення результатів.

2. Підведення підсумків семінару, а саме відповідь учасників на питання: Як я? Чи був корисним семінар? Що нового я дізнався на цьому семінарі?

3. Відповіді на питання учасників

4. Заключні поради та рекомендації

Бути підготовленим до співбесіди, не хвилюватися, бути спокійним, мати рівновагу, вміти слухати, не перебивати, гарно виглядати.

5. Подяка учасникам і оголошення про закінчення семінару.